

<https://helda.helsinki.fi>

pöy Velkakello tikittää : Julkisyhteisöjen velka suom pöymielikuvastossa ja tilastoissa 2000 2020

Lillqvist, Ella

2020-12-08

pöyLillqvist , E , Kavonius , I K & Pantzar , M 2020 , ' Velkakello tikittää
pöysuomalaisessa mielikuvastossa ja tilastoissa 2000 2020 ' , Kansantalo
Aikakauskirja , Vuosikerta. 116 , Nro 4 , Sivut 581-607 . <

<https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/kansantaloudellinen-aikakauskirja-4-2020/> >

<http://hdl.handle.net/10138/322838>

unspecified

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

“Velkakello tikittää”: julkisyhteisöjen velka suomalaisessa mielikuvastossa ja tilastoissa 2000–2020

Ella Lillqvist, Ilja Kristian Kavonius ja Mika Pantzar

Tässä artikkelissa tuomme suomalaiseen talouden tutkimukseen uuden menetelmällisen ja teoreettisen tavan tarkastella julkisyhteisöjen velkaa. Artikkelin laajentaa ja jatkaa aiempaa retorista, narratiivista ja diskursiivista taloustieteellistä tutkimusta, erityisesti Robert Shillerin avausta narratiivisesta taloustieteestä, esittelemällä talouden imaginaarien eli mielikuvastojen käsitteen ja hyödyntämällä suuria tekstiaineistoja julkisen keskustelun talouskäsitteiden tutkimiseen. Artikkelin ensimmäisessä osassa tarkastelemme korpusavusteisen diskurssi-analyysin avulla julkista velkaa koskevia Suomi24:n, Ylen uutisten ja eduskunnan tekstejä. Toisessa osassa peilaamme tekstiaineistojen näkemyksiä julkisen velan tilastollisen kehitykseen Euroopassa vuosina 2000–2020 sekä avaamme julkiseen velkaan liittyvää tilastointia ja eri velkakäsitteiden eroja. Tilastollisten aineistojen luoma kuva julkisesta velasta on varsin erilainen kuin tekstiaineistojen. Tekstiaineistoissa vallitsee hyvin laaja yksimielisyys siitä, että Suomen velka lisääntyy nopeasti ja on aivan liian suuri. Lisäksi kansalaisten kirjoituksissa huomio kiinnittyy pessimistisiin ennusteisiin sekä oletettuihin syyllisiin, motiiveihin ja kärsijöihin. Sen sijaan tilastollinen käsiteanalyysi ja eri maiden tilastojen pohjalta tehty klusterianalyysi osoittavat, että Suomi on kuulunut koko 2000-luvun ajan maltillisiin velkaantujiin.

KTt Ella Lillqvist (ella.lillqvist@helsinki.fi) työskentelee tutkijatohtorina, dosentti Ilja Kristian Kavonius (ilja.kavonius@helsinki.fi) yliopistotutkijana ja KTT Mika Pantzar (mika.pantzar@helsinki.fi) professorina Helsingin yliopiston Kuluttaja-tutkimuskeskuksessa. Lillqvist on vastannut tekstiaineistojen määrällisestä analyysistä, Pantzar laadullisesta analyysistä ja Kavonius tilastoaineistojen ja käsitteiden osuudesta. Kirjoittajat kiittävät Juha Tarkkaa, Martti Pykärää ja kahta anonyymää vertaisarvioijaa arvokkaista kommentista.

1. Johdanto

Suomen velkakello tikittää – valtionvelka kasvaa laskennallisesti 9 000 euroa minuutissa (Yle.fi, Talous, 24.2.2015)

Suomen 110 miljardin valtionvelat [...] ei ole enää ajateltavissakaan, että kykenisimme ne koskaan maksamaan pois (Suomi24, nimimerkki HölmöysOnSaanutVallan, 16.3.2017)

Oikeiston veronkiertovelkatalous tarvitsee valtionvelan kasvua (Suomi24, nimimerkki jallitushallitusvaihtoon, 19.11.2017)

Julkinen velka on monitahoinen ja, kuten monet muutkin talouteen liittyvät kysymykset, tavalliselle ihmiselle vaikeasti ymmärrettävä aihe (esim. Caplan 2007, Swedberg 2018). Poliittisessa diskurssissa on usein nojaututtu velkaan liittyvään pelotteluun: velka esitetään odotettavissa olevana katastrofina ja sen vähentäminen kuvataan välttämättömäksi (Venäläinen 2017). Tällainen julkisen velan suuruuden kauhisteleva korostaminen näkyy myös yllä olevissa lainauksissa: kello tikittää kohti katastrofia, on ehkä jo liian myöhäistä. Toisaalta ihmisillä on tarve selittää julkisen velan syitä ja seurauksia esimerkiksi syllisten etsimisen kautta, kuten kolmannessa lainauksessa nähdään. Aihe on siis altis hyödyntämiselle niin poliittisen retoriikan kuin kansalaisten (salaliitto)teoretisoinninkin aineksena.

Laajasti jaettu käsitteitä taloudesta voidaan kutsua *talouden imaginaareiksi* eli *mielikuvastoiksi* (*economic imaginaries*, Sum ja Jessop 2013), pohjautuen laajempaan keskusteluun sosiaalisista imaginaareista (ks. esim. Strauss 2006, Taylor 2004). Tämän teorian mukaan talouden todellisuus on liian moni-

mutkainen kokonaisuus, jotta sen voisi käsittää sellaisenaan, ja siksi se hahmotetaan yksinkertaistettuina ja valikoivina, sosiaalisesti jaettuina käsityksinä ja selitysmalleina, jotka koskevat talouden eri osa-alueita kuten rahaa, velkaa, kasvua, kulutusta tai työllisyyttä. Tällaisilla jaetuilla käsityksillä on suuri merkitys, koska ne ovat samalla performatiivisia eli todellisuutta tuottavia; niillä ei ainoastaan hahmoteta maailmaa vaan niillä ja niiden pohjalta myös rakennetaan sitä (Jessop 2004).

Kullakin hetkellä on yleensä joitakin mielikuvastoja, joiden asema on hegemoninen: ne ovat vaihtoehtoisia malleja huomattavasti suositumpia, suorastaan itsestään selvinä pidettyjä. Toisaalta voidaan ajatella, että kansalaisten mielikuvastot ovat osa uskomusjärjestelmiä, jotka ovat paljon heterogeenisempia ja vähemmän rakenteistuneita kuin (tieteelliseen) tietoon perustuvat uskomusjärjestelmät (Converse 2006). Niinpä niissä näkyy myös vaihtelua, niitä kyseenalaistaan ja vastustetaan, ja ne voivat muuttua diskurssikamppailuissa, joissa käytetään usein hyväksi vallan ja tiedon epäsymmetrisyyttä (Jessop 2005, 148). Selitysmalleina talouden mielikuvastot ovat tavallaan teorioita (joko kansanomaisia tai akateemisiä), ja ne voivat sopia enemmän tai vähemmän hyvin yhteen faktojen kanssa. Niillä ei siis välttämättä ole suhdetta talouden todellisuuteen, vaan ennemmin on kyse siitä mikä on *uskottavaa* tai ylipäätään *mahdollista käsittää* tietyssä kontekstissa. (Sum ja Jessop 2013.)

Taloustieteessä on perinteisesti melko vähän huomioitu diskursiivisia, retorisia tai narratiivisia näkökulmia – huomattavia poikkeuksia ovat esimerkiksi McCloskeyn, Klamerin, Akerlofin ja Shillerin työt (mm. Akerlof ja Shiller 2010, Klammer 2007, McCloskey 1998 ja Shiller 2017, 2019). Erityisesti ”tavallisten” ihmisten

talouspuhetta tai käsityksiä taloudesta ei ole juurikaan tutkittu taloustieteen eikä myöskään sosiologian piirissä (Swedberg 2018). Tässä artikkelissa meitä kiinnostaa paitsi kansantalous myös tämä “kansan talous”, eli se miten talous yleisesti yhteiskunnassa ymmärretään (*folk economics*; Rubin 2003, Swedberg 2018). Narratiivisella taloustieteellä nobelisti Robert Shiller tarkoittaa yleisten ja usein tunnepitoisten tarinoiden leviämisen ja muutoksen tutkimista suurista tekstiaineistoista. Tarkoituksena hänellä on erityisesti suhdannemuutosten ymmärtäminen, mikä on melko kapea näkökulma. Shiller on kuitenkin mielestämme oikeassa siinä, että taloustieteessäkin voi ja kannattaa hyödyntää isoja tekstiaineistoja ja esimerkiksi kielen tutkimuksen ja sosiaalisen median tutkimuksen menetelmiä narratiivien, puhetapojen tai mielikuvastojen liikkeiden tunnistamiseksi. Suhdanteiden lisäksi yleiset käsitykset taloudesta ja näiden käsitysten leviäminen ja muuttuminen yhteiskunnassa ovat monella tavalla merkityksellisiä, esimerkiksi poliittisten päätösten kautta. Tässä artikkelissa kehitämme yhden tavan tarkastella määrällisesti ja laadullisesti tällaisten talouden mielikuvastojen sisältöjä ja muutosta ja suhteuttaa niitä tilastoihin perustuvaan tietoon taloudesta.

Artikkelin tavoitteena on siis ensinnäkin esitellä perinteisen taloustieteen kannalta uusi teoreettinen ja menetelmällinen lähestymistapa, joka hyödyntää talouden mielikuvaston käsitettä, kielitieteeseen pohjautuvaa korpusavusteista diskurssianalyysia (ks. esim. Baker ja McEnery 2015, Lillqvist 2019 ja Mautner 2016) ja tilastojen tarkastelua. Toiseksi tavoitteena on lisätä ymmärrystä moninaisista julkisen velan mielikuvastoista ja erityisesti selvittää, kuinka kansalaisten, median ja poliitikkojen teksteistä ilmenevät käsitykset vertautuvat

tilastoihin, jotka nekin tarjoavat monia eri näkökulmia.

Käytämme kolmea usean vuoden kattavaa tekstiaineistoa: Suomi24-korpusta (2001–2017), Yleisradion suomenkielistä uutisarkistoa (2011–2018) ja Eduskunnan täysistunnot -korpusta (2008–2016). Analysoimme näissä aineistoissa esiintyvää julkista velkaa koskevaa keskustelua korpusavusteisen diskurssianalyysin avulla ja osoitamme, että niissä näkyvät julkisen velan mielikuvastot korostavat hillitöntä ja hallitsematonta velan kasvua. Lisäksi kansalaisten kirjoittelussa huomio kiinnittyy erityisesti pessimistisiin ennusteisiin sekä oletettuihin syyllisiin, motiiveihin ja kärsijöihin.

Tilastoista muodostuu erilainen kuva kuin tekstiaineistoista; pääpiirteissään Suomen julkisen velan kehitys on ollut 2000–2020 varsin maltillista, erityisesti verrattuna esimerkiksi Etelä-Euroopan maihin – joihin Suomi usein rinnastetaan sekä sosiaalisen että perinteisen median teksteissä. Tekstiaineistoissa velka on yleensä epämääräisesti määritelty: niissä ei juurikaan tehdä oleellista erottelua valtionvelan, julkisen velan tai julkisyhteisöjen velkojen välillä. Sen sijaan tilastoinnissa käytetään monia erilaisia velkakäsitteitä ja määrittelyjä, jotka myös vaikuttavat tilastojen antamaan kuvaan velasta. Kuva muuttuu, jos huomioidaan vaikkapa eri sektoreiden velkojen sulauttaminen tai jos velkojen nimellisarvojen sijaan huomioidaan riskipreemiot eli valtionvelkojen markkinahinta. Kaikkein oleellisimmin kuva Suomen julkisyhteisöjen velkaantumisesta muuttuu, jos vakiintuneesta Maastricht-kriteerien mukaisesta bruttovelasta siirrytään tarkastelemaan julkisen sektorin nettovelkaa, itse asiassa Suomen tapauksessa nettovarallisuutta. Toisaalta muiden velkamäärittelyiden positiivinen kehityskuva muuttuu kielteisemmäksi,

jos huomioidaan eläkevastuut, joista kestävyysvaje pitkälti riippuu (ks. Valtionvarainministeriö 2018).

Artikkeli on jäsennelty seuraavasti: tarkastelemme ensin (luvussa kaksi) talouden mielikuvastoja tekstiaineistojen valossa. Seuraavaksi (luvussa kolme) siirrymme käsittelemään eri velkakäsitteitä ja niiden antamaa kuvaa julkisesta velasta. Luvussa neljä esitetään johtopäätöksiä ja pohdintaa.

2. Valtionvelka teksteissä

2.1 Korpusavusteinen diskurssianalyysi

Tekstiaineistojen analysoinnissa käytettiin määrällisiä korpusmenetelmiä (esim. Baker ja McEnery 2015, Brezina 2018, Lillqvist 2019 ja Mautner 2016) Sketch Engine -korpustyökalun avulla (Kilgarriff ym. 2014) ja lisäksi laadullista analyysia. Aloimme analysoida tekstejä kahdesta eri suunnasta: ylhäältä alas ja alhaalta ylös. Yksi kirjoittajista (Lillqvist) aloitti määrällisestä analyysista ja tutustui sen jälkeen relevantteihin tekstikatkelmiin tulosten tulkitsemiseksi. Toinen kirjoittajista (Pantzar) puolestaan aloitti laadullisesta analyysista: hän valitsi näytteeksi Suomi24-aineiston vuodet 2003, 2010 ja 2017 ja luki läpi kaikki niiden noin 2900 tekstikappaletta tunnistuen niistä nousevia teemoja. Sitten vertailimme tuloksia. Näin toimien pystyimme välttämään sekä kontekstista irrotettujen sanojen tulkintaan liittyviä virhearvioita että liian vähäisen aineiston pohjalta tehtyjä yleistyksiä. Seuraavassa esittelemme käytettyjä määrällisiä korpusavusteisen diskurssianalyysin työkaluja.

Sanakuva-analyysia voidaan käyttää tietyn kiinnostuksen kohteena olevan sanan esiinty-

misympäristön tarkasteluun; se sopii hyvin tähän tutkimukseen, sillä meitä kiinnostaa erityisesti sana *valtionvelka*, jolle teimme siis Sketch Enginen avulla sanakuva-analyysit kuhunkin osa-aineistoon. Sanakuva-analyysi on niin sanotun kollokaattianalyysin kehittyneempi muoto. Kollokaatti on sana, joka esiintyy tyypillisesti hakusanan läheisyydessä; perinteisesti lähellä esiintyviä sanoja tarkastellaan esimerkiksi kolme sanaa ennen ja jälkeen hakusanaa (esim. Brezina 2018). Sanakuvassa (wordsketch) tutkittavat sanat eivät kuitenkaan määräydy etäisyyden vaan kieliopillisen suhteen mukaan, tarkastellaan siis esimerkiksi, mitkä sanat esiintyvät tyypillisesti hakusanan subjekteina, objekteina tai adjektiivimääritteinä (laskemisesta tarkemmin Rychlý 2008). Tämä edellyttää automaattista kielenanalyysia, jossa aina esiintyy jonkin verran virheitä (esim. kuviossa 3 nähdään, että kaikki sanat eivät ole perusmuotoistuneet). Sanakuvan esiin nostamat kollokaatit ovat kuitenkin todennäköisemmin aidosti semanttisessa yhteydessä hakusanaan kuin sanojen sijaintiin pohjautuvassa kollokaattianalyysissa. Sketch Enginen avulla voidaan myös tehdä visuaalinen havainnollistus sanakuvasta. Suomi24-aineisto on käytetyistä aineistoista ylivoimaisesti suurin, joten siitä löytyi myös eniten erilaisia kollokaatteja. Suomi24 on myös tyyliltään moninaisempaa ja puhekielisempää, joten sieltä löytyi osin ”värikkäämpiä” ilmaisuja kuin kahdesta muusta aineistosta – tulokset ovat kuitenkin merkityksen osalta pääosin linjassa keskenään (esitämme siksi vain Suomi24:n visualisoinnin, kuviossa 3).

Korpusanalyysissa avainsanoilla tarkoitetaan sanoja, jotka ovat merkittävästi yleisempiä tarkasteltavassa tekstiaineistossa kuin toisessa, vertailuun käytettävässä aineistossa (esim. Kil-

garrieff 2009). Avainsana-analyysin avulla voidaan saada yleiskuva aineiston käsittelemistä aiheista. Tässä käytimme vertailuaineistona Finnish Web 2014 (FiTenTen14) -korpusta, jossa on 1 404 083 812 sanaa suomenkielisiä Internet-tekstejä. Kävimme kustakin osa-aineistosta läpi 100 ensimmäistä avainsanaa (avainsanaisuusarvon mukaan, laskemisesta ks. Kilgarrieff 2009). Tekstiaineistojen avainsanoja on koottu ja kategorisoitu laadullisesti tauluktoon 2. Taulukosta 2 on tilan säästämiseksi jätetty pois sana *valtionvelka* sekä kategoria ”muu”, jossa on sellaisia sanoja kuin *vuosi*, *otaa*, *suomalainen* ja *nykyinen*. Tällaisia sanoja esiintyy niin monenlaisissa yhteyksissä, ettei niiden esiintymisestä avainsanalistalla voi juurikaan tehdä päätelmiä. Kategorisointi on melko karkea ja rajanveto eri luokkien välillä on osin vaikeaa, mutta se auttaa kuitenkin hahmottamaan aineistolle tyypillisiä teemoja. Avainsanoissa näkyy paljon samaa kuin sanakuviissa (erityisesti paljon kasvuun, vähentymiseen, kokoon ja maksamiseen liittyviä sanoja). Koska avainsanat kuvaavat tekstien aiheita yleisesti, niissä nousee esiin paljon myös muita talouteen liittyviä sanoja. Avainsanoissa näkyvät myös eri osa-aineistojen ominaispiirteet, esimerkiksi Ylen uutisten teksteissä puhutaan ymmärrettävästi enemmän kansainvälisistä asioista, siinä eri maita nousee esiin enemmän ja lisäksi sanoja kuten *IMF* ja *Obama*. Mediateksteissä korostuvat myös esimerkiksi sanat *ongelma* ja *meno*, kun taas eduskunta-aineistossa korostuu *ratkaisu* ja *tulo*. Muita kansanedustajien suosikkeja ovat tämän mukaan *tulevaisuus*, *turvata* ja *kilpailukyky*.

Sketch Enginen trendianalyysityökalulla voidaan laskea, mitkä sanat tai lemmat (eli kaikki sanan taivutusmuodot yhteensä) ovat yleistyneet tai vähentyneet eniten ajanjakson

kuluessa (Kilgarrieff, Busta ja Rychlý 2015). Yleistyviä sanoja tarkastelimme vain suurimmasta ja pisimmän ajan kattavasta aineistosta eli Suomi24:stä. Työkalun käytön mahdollistamiseksi aineisto annotoitiin vuosikohtaisin aikaleimoin. Trendit laskettiin lemmoille, minimi(kokonais)frekvenssinä 100, ja käytössä oli Mann-Kendall/Theil-Sen -menetelmä (Kilgarrieff ym. 2015).

2.2 Tekstiaineistot

Kaikki käytetyt tekstiaineistot ovat saatavilla Kielipankin selainpohjaisessa Korp-palvelussa¹. Suurin ja ajallisesti kattavin käytetyistä tekstiaineistoista on Suomi24-korpuksen versio 2017H2 (Aller Media Oy 2019), jossa on Suomi24-keskustelupalstan (lähes) kaikki keskustelut vuosilta 2001–2017. Lisäksi käytettiin korpusta Ylen suomenkielinen uutisarkisto 2011–2018 (Yleisradio) (tutkijoiden käytettävissä oleva versio) ja korpusta Eduskunnan täysistunnot (Kielipankin Korp-versio 1.5), joka sisältää eduskunnan täysistuntojen videotallenteista tehty transkriptiot 2008–2016 (Eduskunta 2017). Yhteensä näissä aineistoissa on lähes 4,4 miljardia sanetta.

Taulukkoon 1 on koottu aineistojen kattamat ajanjaksot, kokonaissanemäärät (juoksevat sanat ja välimerkit), haun tuloksena saadut *valtionvelan*² osumat ja niiden suhteellinen frekvenssi miljoonaa sanetta kohti eri aineistoissa. Sana on eduskunta-aineistossa selvästi muita aineistoja yleisempi, mikä on kontekstin huomioiden varmasti ymmärrettävää.

¹ <https://korp.csc.fi/>.

² Kursivoimme sanat silloin, kun viittaamme itse sanaan emmekä sen tarkoitteeseen.

Taulukko 1. Tekstiaineistojen yleistietoja.

Korpus	Aineiston kattama ajanjakso	Saneita koko aineistossa (ml. sanat ja välimerkit)	Valtionvelan (subst.) osumia	Valtionvelan frekvenssi milj. sanetta kohti	Saneita "valtionvelan kontekstit" -osa-aineistossa
Suomi24	1.1.2001–31.12.2017	4 132 665 850	11 223	2,7	533 588
Eduskunta	10.9.2008–1.7.2016	22 458 581	884	39,4	353 233
YLE	2011–2018	207 500 221	604	2,9	21 177
Yhteensä		4 362 624 652	12 711	2,9	907 998

Alustava tarkastelu osoitti, että *valtionvelka* on ylivoimaisesti yleisin aineistoissa käytetty julkiseen velkaan liittyvä käsite, ja analyysi rajattiin siihen. Aineistoista etsittiin kyseistä sanaa kaikissa taivutusmuodoissaan (haku: "valtionvelka (subst.)") ja tätä hakua koskevat ajalliset tilastot ja kaikki hakutulokset kappalekonteksteineen ladattiin Korpista. Tulokset perustuvat aineistoihin automaattisesti tehtyyn kielenanalyysiin eli niiden ei voida olettaa kattavan aivan kaikkia todellisia tapauksia. Erityisesti on huomattava, että valtionvelka kirjoitetaan melko usein myös erikseen; nämä rajattiin analyysin ulkopuolelle. Hakutuloksista poistettiin käyttöliittymän aiheuttamat tuplat (jos hakusana esiintyy samassa kappaleessa kaksi kertaa, ko. kappale esiintyy ladatussa tiedostossa kahdella eri rivillä). Muita, ns. orgaanisia tuplia ei poistettu. Kutsumme Korpista ladattuja hakutuloksia konteksteineen "valtionvelan kontekstit" -osa-aineistoksi (taulukon 1 oikeanpuoleisin sarake). Siinä on yhteensä noin 900 000 sanetta.

Suomi24 on kiinnostava tarkastelukohde tällaiseen tutkimukseen paitsi siksi, että siitä tehty korpus on valmiiksi esikäsitelty ja helposti saatavilla, myös siksi, että Suomi24 on erittäin suuri keskustelupalsta, jolla on pitkä historia. Se on moderoitu keskustelupalsta, jolla on hierarkkinen, aihekeskeinen rakenne, eikä käyttäjien ole mahdollista esimerkiksi "seurata" toisiaan kuten monissa uudemmissa sosiaalisissa medioissa. Pääaihekategorioiden alla saattaa olla jopa viisi alempaa aihetasoa, ja käyttäjien aloittamat keskusteluketjut sijoittuvat jollekin näistä ylläpitohenkilökunnan luomista aihesisivuista. Käyttäjät kirjoittavat joko rekisteröidyllä tai rekisteröimättömällä, tilapäisellä nimimerkillä. Yhdellä kävijällä voi siis olla monta nimimerkkiä tai toisaalta useampi kirjoittaja voi käyttää samaa nimimerkkiä. (Lagus, Pantzar, Ruckenstein ja Ylisiurua 2016.)

On huomattava, että Suomi24-aineisto on luonteeltaan massa-aineistoa (big data), joka pyrkii olemaan kokonaisdataa. Tavallaan sitä eivät siksi koske perinteiset kysymykset edus-

tavuudesta: Suomi24-korpus sisältää kaiken saatavilla olleen Suomi24-aineiston tiettyyn päivämäärään saakka. Samaan aikaan on selvää, ettei Suomi24 edusta suomalaisia yleisesti tai suomalaisten puhetta kaikissa konteksteissa (ks. myös Boyd ja Crawford 2012). Koska Suomi24 on anonymi foorumi eikä rekisteröityneitä kävijöitä koskevia käyttäjätietoja tai kävijöiden IP-osoitteita sisälly tutkimuskäytössä olevaan aineistoon, sen käyttäjistä yleisesti tai meidän aineistomme kirjoittajista erityisesti ei ole mahdollista saada demografisia tietoja (Lagus ym. 2016). Suomi24:n käyttäjille on kuitenkin vuoden 2016 lopulla tehty kysely, jonka perusteella selvä enemmistö keskustelupalstan käyttäjistä olisi miehiä ja keski-ikäisiä; lähes puolet vastaajista oli käyttänyt foorumia jo kymmenen vuotta tai kauemmin (Harju 2018). Tämän käyttäjäkyselyn vastaajat ovat valikoituneet kuten internetkyselyissä yleensäkin. Myös valtionvelasta sivustolla kirjoittavat saatavat olla valikoituneita, eli vaikka kysely edustaisikin yleisesti Suomi24:n käyttäjiä, se ei välttämättä edusta meidän aineistomme käyttäjiä. Näiden tietojen pohjalta voidaan kuitenkin olettaa, että käyttäjissä miehet ovat yliedustettuina ja nuorimmat ja vanhimmat ikäluokat aliedustettuina.

2.3 Valtionvelkakeskustelun määrä

Tarkastelemme valtionvelkakeskustelua tekstiaineistoissa ensin yleisesti keskustelun kokonaismäärien kautta. Suomi24:ssä *valtionvelan* osumien määrissä (kuvio 1) näkyy kaksi isompaa piikkiä, jotka sijoittuvat eduskuntavaalivuosille 2011 ja 2015. Trendi on nouseva. Ylen uutisissa näkyy kuitenkin päinvastainen suuntaus. Tämä voi liittyä siihen, että kansalaiskeskustelu ei suoraan heijasta vain tuoreimpia

uutisia, vaikka uutisaiheista paljon keskustellaankin. Uutiskriteerit edellyttävät yleensä jonkinlaista muutosta, kun taas kansalaisten talouden mielikuvastoissa valtionvelan rooli näyttää lisääntyneen pysyvämmiin, sen uutisarvosta riippumatta. Eduskunta-aineistossa ei puolestaan juuri ole nähtävissä muutosta ajanjakson aikana.

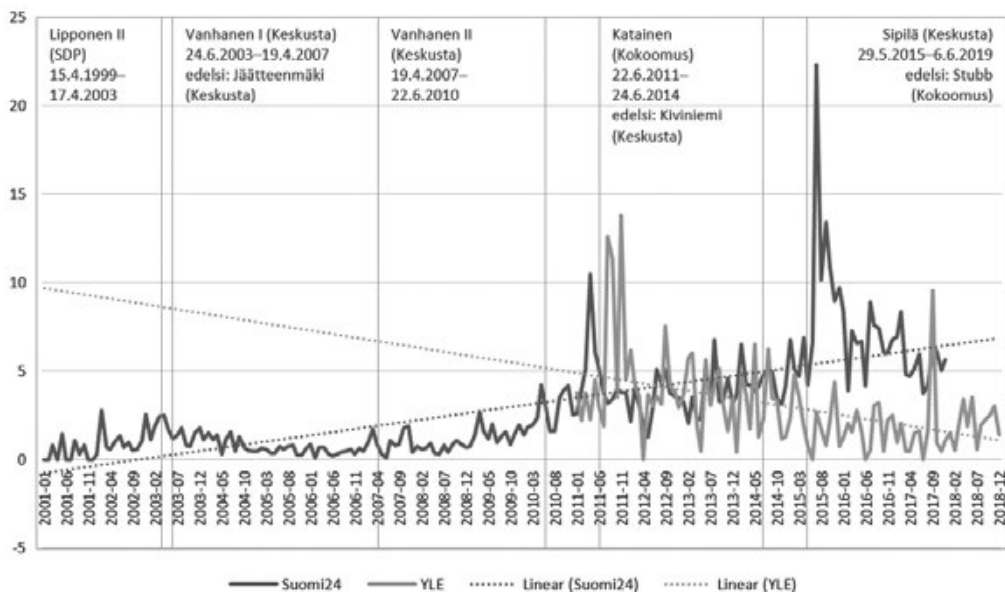
Vuoden 2015 velkakeskustelupiikki liittyi muun muassa Keskuskauppakamarin lanseeraamaan ”velkakelloon”. YLE:n uutisessa kerrotaan tästä seuraavasti:

Keskuskauppakamari haluaa herättää vaalien alla keskustelua Suomen valtionvelan kasvusta ja miten sitä voitaisiin hidastaa. Suomella on valtionvelkaa yli 95 miljardia euroa. (Yle.fi, Talous, 24.2.2015)

Velkakeskustelun herättely liittyi siis eduskuntavaalikamppailuun, mutta jatkui vielä vaalien jälkeen aktiivisena, muun muassa pääministeri Sipilän televisoidussa puheessa syyskuussa 2015.

Tarkemmin eriteltynä Suomi24:ssä *valtionvelan* osumia löytyi kaiken kaikkiaan 362 eri keskustelualueelta, joista suurin oli yleiskeskustelualue ”Maaailman menoä”. Muista *valtionvelan* osumien kannalta suurimmista keskustelualueista moni liittyy johonkin puolueeseen. Alla on eritelty tarkemmin keskustelumäärien kehitystä puolue-aiheisilla alafoorumeilla – on huomattava, että käyttäjä voi itse vapaasti valita, mille alafoorumille viestinsä lähettää, emme voi siis tietää ovatko kirjoittajat kyseisen puolueen kannattajia. Kuviossa 2 näkyy perussuomalaisten lisääntyvä merkitys noin vuodesta 2010 alkaen. Vähän tämän jälkeen keskustelumäärät alkoivat lisääntyä myös foorumilla nimeltä Suomen kommunistinen

Kuvio 1. Valtionvelka-sanan esiintymät Suomi24- ja YLE-aineistoissa (suhteellinen frekvenssi miljoonaa sanaa kohti). Kuvioon on lisäksi merkitty hallituskaudet.

puolue, vaikka tämä ei kyseisen puolueen kannatuksen kanssa korreloikaan. Tässä näkynee tietynlainen poliittisen kentän polarisoituminen ja mahdollisesti perussuomalaisen kommentoinnin leviäminen muitakin puolueita tai ideologioita koskeville palstoille. Tämän lisäksi havaitsimme tarkemmassa tarkastelussa, että Suomen kommunistinen puolue -palstalle on kirjoittanut melko usein eräs aktiivinen käyttäjä, jolla on oma näkemyksensä valtionvelasta ja sen syistä, ja tämä on osaltaan vaikuttanut keskustelumäärän lisääntymiseen kyseisellä palstalla.

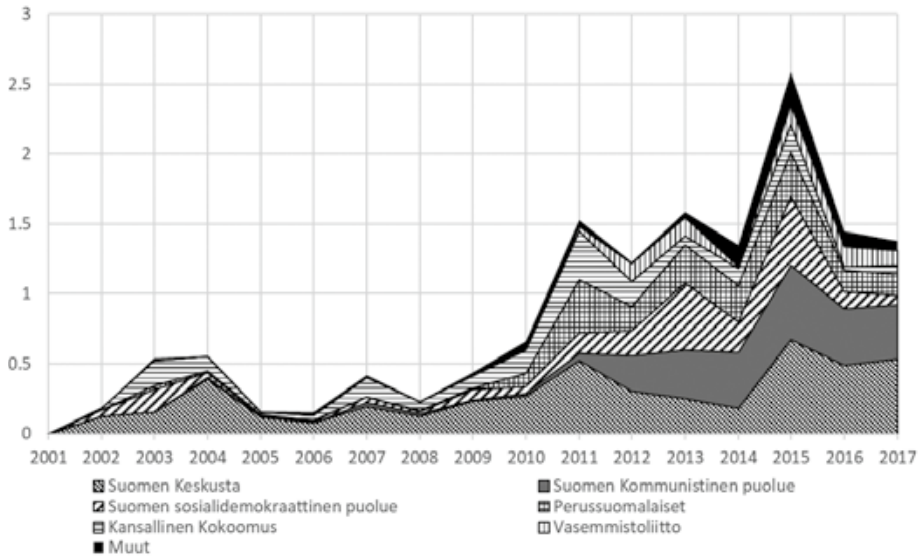
Kaikkiaan voimme todeta, että keskustelu valtionvelasta on vahvasti sidoksissa poliittiseen diskurssiin. Se näyttää liittyvän usein keskusteluun politiikasta ja varsinkin puolueista,

ja vaikuttaa siltä, että lisääntyvä kiinnostus valtionvelkaan on osin peräisin tarkoituksellisesti nostetuista vaaliteemoista.

2.4 Jättimäinen velka, räjähtävä kasvu ja lukujen retoriikka

Valtionvelan sanakuva-analyysissa korostuu erittäin vahvasti koko ja koon muutos. *Kasvaa* on kaikissa osa-aineistoissa selvästi yleisin kollokaatti lauseissa, joissa valtionvelka on subjektina; seuraavaksi yleisin on *nousta*. Tämän lisäksi kasvuun viittaavia sanoja on tässä asemassa useita muitakin, esim. *kaksinkertaistua*, *ylittää*, *lisääntyä*, *paisua*, *kievota*, *kohota* ja *räjähtää*. Vähemmässä määrin valtionvelka esiintyy subjektina YLE- ja Suomi24-aineistoissa myös

Kuvio 2. Valtionvelka-sanan esiintymät puolueaiheisilla Suomi24-keskustelufoorumeilla.

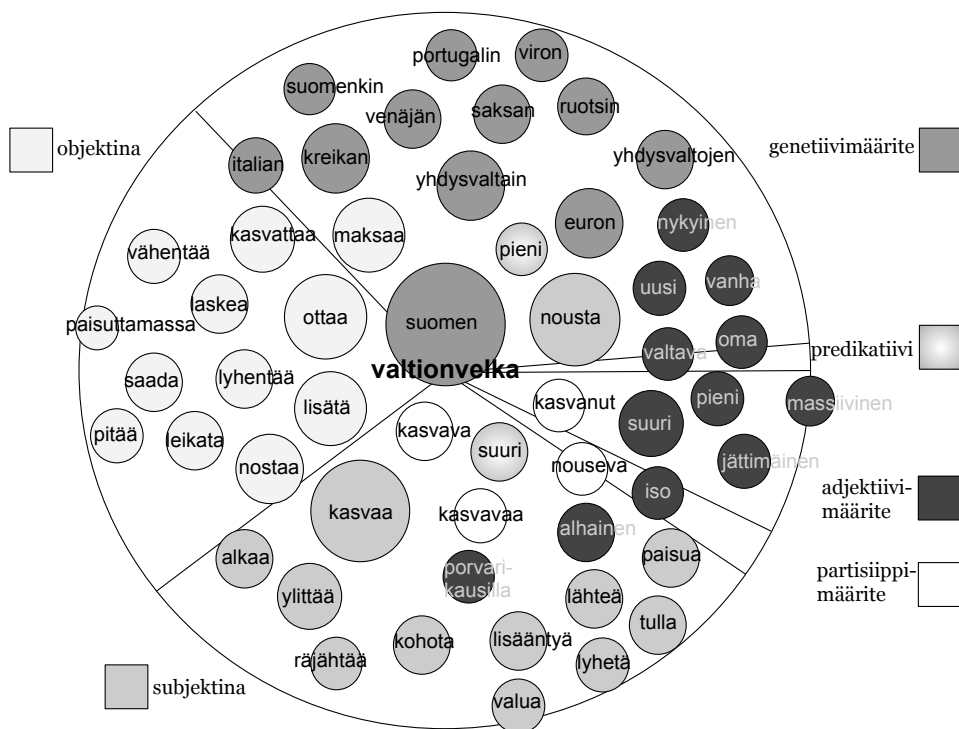

pienemiseen liittyvien predikaattien kanssa: *vähettä*, *lyhetä* ja *kutistua*. Vastaavasti kun valtionvelka on objektina, predikaattina on yleisimmin *ottaa* (Suomi24) tai *lisätä* (Suomi24, Eduskunta), mutta kaikissa osa-aineistoissa myös *lyhentää* ja *vähentää*. Myös valtionvelan adjektiivi- ja partisiippimääritteinä esiintyy kasvuun ja suureen kokoon viittaavia sanoja: *valtava*, *kasvava*, *suuri*, *iso*, Suomi24:ssä myös värikkäämmät *jättimäinen*, *massiivinen* ja *järjetön*. Adjektiivimääritteinä Suomi24:stä löytyy myös *albainen* ja *pieni*.

Sanallisen kvantifioinnin lisäksi kaikissa osa-aineistoissa on erittäin yleistä myös numeroiden tai lukujen käyttö. Nämä eivät tosin nouse esiin sanakuvan kaltaisessa määrällisessä analyysissä (koska ne ovat yleensä eri lukuja),

mutta laadullisessa tarkastelussa tämä on ilmi selvää. Esimerkiksi marraskuussa 2015 YLE uutisoi velkakellon ylittämästä ”rajapyykistä” otsikolla ”Valtion velka ylittää 100 000 000 000 euroa”. Uutinen liittyy siis itsessään satunnaisen talusluvun saavuttamiseen. Jutussa toistetaan velkakelloon liittyvää puhetapaa siitä, kuinka paljon valtionvelka kasvaa sekunnissa, tunnissa ja vuorokaudessa. Otsikon tapa kirjoittaa 100 miljardia kokonaan numeroilla korostaa kyseisen luvun suuruutta. Jutussa ääneen pääsee toimittajan lisäksi vain Keskuskaupakamarin silloinen toimitusjohtaja Risto E. J. Penttilä. Toisaalta jutussa huomautetaan kysymyksen valtionvelan paljoudesta olevan ”talouspoliittisesti mitä kiistanalaisin”.

Kuvio 3. Valtionvelan sanakuva Suomi24-aineistosta Sketch Engine -visualisoinnin pohjalta. Valtionvelka on kuvion keskellä ja kollokaatit asettuvat sen ympärille sitä läheisemmälle kehälle, mitä läheisempi on kollokaatiolle laskettu tilastollinen yhteys (logDice, ks. Rychlý, 2008). Kollokaatin pallo on sitä suurempi, mitä yleisempi kollokaatio on. Piiraan sektorit ja pallojen sävyt jakavat kollokaatit kieliopillisen funktion mukaisiin luokkiin.

Myös Suomi24:n keskusteluja leimaa numeeroiden käyttö. Värikkäimmätkin viestit pohjaavat usein väitteensä tilastollisiin avainlukuihin, kuten 60 % velkaantumisasteeseen tai 100 miljardin euron rajan ylittämiseen. Voidaan siis olettaa, että uutismediasta omaksutaan kansanomaisiin mielikuvastoihin tietyt numeeriset tiedot ja tapa esittää niitä, mutta lukujen tulkinnat elävät osin omaa elämäänsä.

2.5 Katastrofaalinen Kreikan tie

Vuosien 2003, 2010 ja 2017 viestien laadullisen analyysin perusteella Suomi24:n valtionvelkakeskustelua leimaa usein pessimismi ja determinismi. Yksi esimerkki pessimismistä on johdannon alussa esittämämme lainaus, jossa epäiltiin, ettei Suomi pysty koskaan maksamaan velkojaan.

Usein pessimismi näkyy myös siinä, mihin muihin maihin Suomea verrataan. Kuviossa 3 näkyy, että *valtionvelan* genetiiviattribuuttina esiintyy useita eri maita, vaikkakin *Suomi* on maista yleisin kollokaatti. Kaikkien osa-aineistojen sanakuvissa esiintyy myös *Kreikka* ja *Italia*. Kuten sanakuvissa, myös avainsanoissa (taulukko 2) on paljon maihin ja alueisiin liittyviä sanoja, kuten juuri *Kreikka*. Suomi24:n valtionvelan konteksteista löytyvistä yli 800 *Kreikka*-osumasta 22 on viittauksia *Kreikan tiehen*, joka on vähintäänkin edessä, ellei nyt jo olla Kreikan kanssa samassa veneessä:

Valtionvelka olisi pidettävä kurissa pakko on jotain tinkiäkin, muutoin on Kreikan tie edessä. (Suomi24, nimimerkki Näin on, 12.1.2014)

Myös laadullisen analyysin perusteella Suomi24:n viestit viittaavat usein Suomen kansantalouden kuulumiseen samaan ryhmään Etelä-Euroopan maiden kanssa.

Katainen ja Vanhanen johtavat harhaan sanomalla, että olemme muka vähemmän velkaantuneita maita, mikä on vain myytti. Kun kuntapuolen velat lisätään valtion velkoihin, olemme puolta pienempänä väestöpohjana nopeasti Kreikan tasolla veloissa. (Suomi24, nimimerkki cs-tonttu 8.5.2010)

Suomen valtionvelka on keskitasoa. Saksa, Ranska, USA, Italia, Iso-Britannia, Japani on selvästi Suomea enemmän valtionvelkaa. Puhumattakaan Kreikasta, Portugalista, Espanjasta. (Suomi24, nimimerkki eipäs_nyt_liioitella, 21.6.2017)

Toisaalta on vastakkaisiakin näkemyksiä, kuten viimeisestä esimerkistä nähdään. Huomion heittävät kuitenkin helposti juuri liioittelevat ja negatiiviset tulkinnat.

2.6 Syylliset ja salaliitot

Suomi24:lle on ominaista Suomen hallituksiin ja pääministereihin liittyvä sanasto (taulukko 2) ja joidenkin heistä esittäminen syyllisinä velkaantumiseen. Avainsanoista yhdessä laadullisen analyysin kanssa käy ilmi, että kansalaiskeskustelussa valtionvelan kehitys liitetään vahvasti pääministeriin ja myös edellisten vuosikymmenien pääministereihin (Aho, Lipponen), joiden maininnat eivät suinkaan laske tasaisesti jakson aikana vaan kokevat uuden nousun myöhempinä vuosina. Viime vuosikymmenten pääministereistä vain lyhyemmän aikaa hallinneet Jätteenmäki, Kiviniemi ja Stubb eivät nousseet esiin erityisesti.

Viimeksi 90-luvulla Paavo Lipposen kaksi SDP-johtoista hallitusta laskivat Suomen valtionvelkaa urakalla, velkaa jota tietenkin taas porvarijohtoinen Esko Aho hallitus oli kasvattanut nykyrahaksi muutettuna 50 miljardia euroa. (Suomi24, nimimerkki ProletaariKiittää, 28.7.2017)

No porvarit kustantavatkin valtiovelan kasvattamisella hyväosaisten, yritysten, maatalouden, elinkeinoelämän, pääomapiirien, rikkaiden/varakkaiden veroaleita. Valtiovelalla kustannetaan siis varakkaiden omaisuuden kasvatusta. Onpa järkevää taloudenpitoa. SSS-porvarihallitus jatkaa tällä samalla tiellä. (Suomi24, nimimerkki PorvariKasvatVelkaa, 29.9.2015)

Taulukko 2. Avainsanaisuusarvon (Simple Maths, Kilgarrieff 2009) mukaan 100 ensimmäisen joukkoon kuuluvia avainsanoja kolmessa eri "valtionvelan kontekstissä" -tekstiaineistossa laadullisesti kategorisoituna. Kullekin osa-aineistolle ominaisia sanoja on lihavoitu.

Korpus	Koko, lisääntymisen, vähentyminen, maksaminen	Talous yleisesti	Maat ja alueet	Hallitus, ministerit, eduskunta, puolueet	Politiikka, yhteiskunta; kansalaiset; talousvaikeudet
Suomi24	miljardi, mrd, miljoona, yli, suuri, prosentti; kasvaa, kasvu, kasvattaa, lisätä, lisääntyä, nousta, nosta, nousu, laskea, lasku; lyhentää, maksaa, maksu, pois	euro, raha, talous, pankki, korko, vara, BKT, dollari, pääoma, meno, laina, elinkeinoelämä, omaisuus, markka, pääomapiiri	Suomi, Kreikka, EU, maa, USA, Venäjä , Eurooppa, Saksa	hallitus, Aho , Esko , Katainen , Jyrki , Vanhanen , Lipponen , Sipilä , pääministeri ; kokoomus, kepu, puolue, SDP, porvari	valtio, vero, leikata, politiikka, julkinen, leikkaus, hyvinvointivaltio, veromaksaja, verotulo, verotus, sosiaaliturva , budjetti; kansa , kansalainen , rikas , köyhä , palkka , eläke , hyväosainen ; työttömyys, työtön, lama, konkurssi
Eduskunta	miljardi, miljoona, prosentti; kasvu, kasvaa, lisätä, suuri, nosta; maksaa	talous, euro, velka, velkaantuminen, raha, meno, pankki, yritys, talouskasvu, kilpailukyky , taloudellinen, rahoitus, investointi, tulo	Suomi, Eurooppa, Kreikka, maa, euroalue, EUn	hallitus, puhemies , arvoisa , eduskunta , edustaja , päätös , esitys , oppositio , herra , valiokunta , vaalikausi ; keskusta	valtio, kunta, julkinen, työllisyys, budjetti, verotus, leikkaus, työpaikka , vero, valtiontalous, leikata, ratkaisu , talouspolitiikka, lisätalousarvio, tuki, uudistus , tulevaisuus , turvata , hallitusohjelma , vastuu , yhteiskunta , määräraha , työ; kansalainen; työtön, työttömyys, kriisi, taantuma, lama
Yle	miljardi, miljoona, biljoona, prosentti; kasvaa, kasvu, kasvattaa, nousta, nosta, nousu, laskea, lisätä, ylittää, lasku, vähentää, suuri, yli, määrää; lyhentäminen, lyhentää, maksaa	euro, velka, laina, talous, brutto-kansantuote, BKT, korko, talouskasvu, dollari, Keskuskauppamari , keskuspankki , luottoluokitus , luokitus , sijoittaja , pankki, IMF, velkaantuminen, säästö , meno	Italia, Kreikka, Yhdysvallat, Suomi, maa, Eurooppa, Espanja, EU, Saksa, euroalue, euromaa, Unkari , Portugali , Ranska	hallitus, pääministeri, komissio , Sipilä, presidentti , valtiovarainministeri, Valtiovarainministeriö, puolue; Obama	valtio, julkinen, poliittinen, kansainvälinen; alijäämä, alijäämäinen, budjetti, valtiontalous, budjettiesitys, työllisyys, kongressi, ongelma ; arvioida , sanoa , vaatia , luvata , ennustaa , mukaan ; kriisi, työttömyys

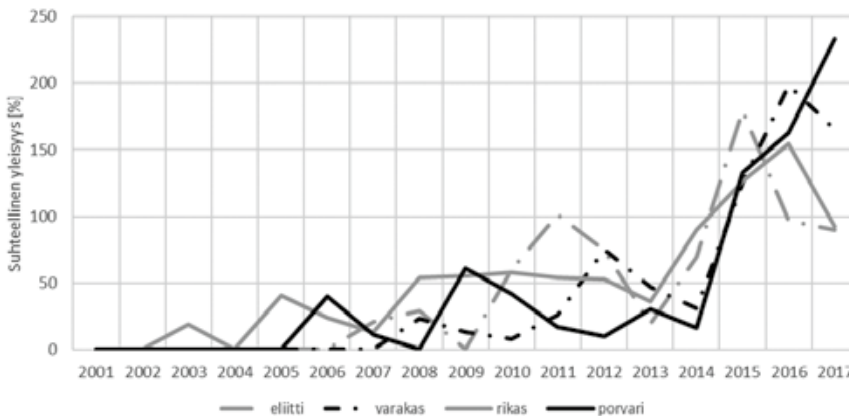
Kuten jälkimmäinen esimerkki vihjaa, Suomi24:ssä näkyy myös tietty vastakkainasettelu eliitin ja kansan, huono- ja hyväosaisten välillä. Esimerkin harvinaisen sanan *pääomapiiri* (myös Suomi24:n avainsanoissa) löysimme useista kirjoituksista, joissa esiintyi niin ikään yllä oleva erikoinen taivutus ”veroaleita”. Tällaiset saattavat olla saman henkilön kirjoittamia. Toisaalta avainsanoihin kuuluu samaan aihepiiriin liittyen myös *kansa*, *kansalainen*, *rikas*, *köyhä* ja *hyväosainen*.

Samantyyppinen tematiikka nousee esiin myös trendianalyyseissa, jonka mukaan Suomi24:ssä voimakkaimmin ajanjaksolla lisääntyneisiin sanoihin kuuluu useita yhteiskuntaluokkiin liittyviä sanoja kuten *eliitti*, *varakas*, *varallisuus*, *rikas*, *työläinen* sekä *kapitalismi*, *kapitalisti* ja *pääoma*. Kuten kuviosta 4 nähdään, sanoja *eliitti*, *varakas*, *rikas* ja *porvari* ei esiintynyt alkuvuosina lainkaan valtionvelan tekstikonteksteissa. *Eliitin* huiput asettuvat eduskuntavaalivuosiin 2011 ja 2015. Semanttisesti samankal-

taisten sanojen samansuuntainen kehitys antaa tukea oletukselle, että ne liittyvät todelliseen diskurssin muutokseen. Kuitenkin on huomattava, että näissä esiintymissä on mukana jonkin verran myös samojen viestien toistoa.

Seuraavat esimerkit valottavat tarkemmin, miten tällaisessa mielikuvastossa rakennetaan valtionvelan syyt, syylliset, motiivit ja kärsijät. Salaliittoteorian tyyliin kirjoittajat ovat usein paljastavinaan ”totuuden”, jota moni ei tiedä (itse asiassa *totuus* kuuluu myös ajanjaksolla yleistyneisiin sanoihin). Myös laadullisissa analyyseissa kiinnitimme huomiota siihen, ettei Suomi24-aineistossa velkaantumisen syytä niinkään etsitä esimerkiksi köyhien hyysäämisestä tai liian hyvästä sosiaaliturvan tasosta, vaan ajatuksena on usein, että valtionvelka lopulta tavalla tai toisella valuu eliitin taskuihin ja jää työläisten maksettavaksi. Saatetaan vihjata, että taustalla on jonkinlainen järjestäytynyt korruptio kuten hyväveliverkosto tai vapaa-muurarit:

Kuvio 4. Eliitti, varakas, rikas ja porvari -sanojen nouseva trendi valtionvelan kontekstissa (Suomi24)-aineistossa.

Syy on yksinkertainen, kansallisomaisuutta yksityistetään eliitin hyväveljille puoli-ilmaiseksi ja tappiot laitetaan valtion piikkiin sekä maksuun velkarahalla mm. piilotettuna valtiovelan nostoon. (Suomi24, nimimerkki Aho.aiheutti.ison.osan, 8.7.2015)

Kuka maksaa Kokoomuksen ”rikasta kaveria ei jätetä” politiikan ja suuret valtionvelat tulevilla vaalikausilla? Niitä eivät ole Sigurd Sijoittajat, Leif Lääkärit ja Anton Asianajat – kyllä laman maksajiksi joutuvat Elli Eläkeläiset, Outi Omaishoitajat ja Tapani Työttömät (Suomi24, nimimerkki Rahavalan puolue, 15.1.2010)

Suomea kiristetään velan avulla. Käytetään luottoluokitusjärjestelmää ja korkoja kiristysvälineenä. Suomen poliitikkojen, median ja virkamiesten on toteutettava vapaamuurarien ja globaalien korporatioiden tahtoa. (Suomi24, nimimerkki siperian.kylmä.tuuli, 9.10.2017)

Yleistyviä sanoja ovat myös *maahanmuutto* ja *pakolainen*, jotka nekin liittyvät usein omanlaisiinsa ”salaliittoteorioihin” ja äärimmäisen yksinkertaistaviin tulkintoihin valtionvelan kasvun syistä. Esimerkiksi todetaan, että valtionvelkaa lisäävät maahanmuutto, kehitysapu ja pakkoruotsi, eli oletettavasti asiat, joita kyseinen henkilö muutenkin vihaa ja pitää turhina.

Suomi24:n kaltainen sosiaalinen media toimii siis eräänlaisena kansantuomioistuimena, jossa paljastetaan velkaan syyllisen eliitin olemus. Tasapuolisuuden nimissä täytyy kuitenkin todeta, että keskustelussa on paljon asialistakin argumentointia ja myös vastapuhetta, jossa viitataan esimerkiksi Yhdysvaltojen velan

määrään puolustettaessa Suomen velkaantumista.

3. Julkinen velka tilastoissa

Seuraavassa tarkastelemme ensin, mitä eri tilastolliset velkakäsitteet kattavat. Julkisen keskustelun tyypillisesti poimieissa sopivia tiedonpalasia varsinaisesta tilastollisesta julkisesta velasta, pyrimme eri velkakäsitteiden analyysillä osoittamaan, miten moniulotteinen asia velka on ja miten tyypilliset viittaukset, kuten 60 prosentin velkaraja tai numeeriset esitykset velantasosta suhteutuvat tilastollisiin velkakäsitteisiin.

Toinen tavoite on näyttää, miten Suomen kehitys vertautuu suurimpiin Euroopan maihin tilastoaineistojen valossa. Julkinen velka on käsitteellisesti moniselitteinen ja riippuen valitusta velkakäsitteestä maiden suhteellinen velkautuminen näyttäytyy hyvin erilaisena. Näin ollen tässä tarkastellaan, miten Suomi sijoittuu eri velkakäsitteillä Euroopan maiden vertailuissa. Tietyllä tavalla seuraava osuus tarkastelee edellä kuvatun julkisen keskustelun oikeellisuutta.

Kolmanneksi vertaamme Suomea kaikkiin Euroopan maihin itseorganisoiduvien karttojen avulla: ohjaamattomaan oppimiseen perustuva neuroveroverkkomalli ryhmittelee eri maat eri aikajaksoina velkojen ja varallisuuden perusteella. Tämä tarkastelu antaa mittasuhteet sekä Suomen velan koolle että sen muutokselle ja sen avulla voidaan arvioida julkisen keskustelun oletuksia. Keskeisenä ajatuksena on antaa täysin riippumattoman mallin luokitella maita eri ajanjaksoina niiden julkisen talouden varallisuuden ja velkojen perusteella. Näin ollen itseorganisoiduvat kartat kertovat, mitkä maat

tosiasiassa ovat Kreikan tiellä, mitkä Saksan tiellä ja millä teillä Kreikka ja Saksa ovat.

3.1 Tilastoaineistot ja -käsitteet

Miten suuri julkinen velka siis todellisuudessa on ja mitä se kattaa? Vastaus riippuu siitä, mitä varoja ja vastuita otetaan huomioon. Kuten Tuomala (1997, 270) on todennut, arvion tarkoitus vaikuttaa siihen, mikä on ”oikea” vastaus. Esimerkiksi jos tarkoitetaan ottaa huomioon kaikki velvoitteet, jotka tulevat veronmaksajat kohtaavat, tulisi ottaa huomioon esimerkiksi tulevan sosiaaliturvan rahoitus. Julkisesta velasta puhuttaessa pitäisi ottaa huomioon seuraavat näkökulmat (Maastrichtin sopimuksessa määrittelystä, sulautetun julkisen bruttovelan laskutavasta ja velan määrittelystä tarkemmin, ks. ECB 2019, 57–79):

1. Kenen velkaan julkisella velalla viitataan?

Tekstiaineistoista kävi ilmi, että julkisessa keskustelussa velan käsitteellinen kattavuus on usein epäselvä, tai ehkä pikemmin epäproblemaattisen itsestään selvä – puhutaan valtionvelasta, vaikka mainitut numeeriset tiedot perustuvat useimmiten Maastrichtin sopimuksen määritelmän mukaiseen julkisyhteisöjen velkaan. Tämä Maastricht-velka kattaa valtiohallinnon, osavaltiohallinnon, paikallishallinnon ja sosiaaliturvarahastojen velat.

2. Sulautettu vai sulauttamaton velka?

Julkisyhteisöjen sulautettu velka saadaan, kun velasta eliminoidaan sekä alasektorin sisäiset velat (esim. kuntien velat toisille

kunnille) että summasektorien sisäiset erät (edellisen lisäksi myös kuntien velat valtiolle, työeläkelaitoksille ja muille sosiaaliturvarahastoille). Sulautettu velka, jollainen myös Maastricht-velka on, kuvaa sektorin asemaa suhteessa muihin. Sulauttamisella on erityisesti merkitystä tilanteissa, joissa julkisyhteisöt ovat paljon luotottaneet toisiaan.

3. Onko velka brutto- vai nettovelkaa?

Bruttovelka, jollainen Maastricht-velka on, käsittää pelkät velat ja jättää huomioimatta rahoitusomaisuuden, nettovelan kattaessa molemmat. Jos tarkastellaan velanmaksukykyä, voi olla järkevää tarkastella nettovelkaa suhteutettuna velallissektorin sekä tuloihin että varallisuuteen. Tekstiaineistoissa kuitenkin tuodaan vain hyvin harvoin esiin se, että velkojen toisella puolella on usein varallisuutta.

Vaikka nettovelka (nettovarallisuus) on kattavampi käsite kuin bruttovelka ja kuvaa paremmin myös velan kantokykyä, siinä on tiettyjä ongelmia, jotka erityisesti liittyvät sekä varallisuuden likvidisyyteen että sen hintojen volatiliiteettiin (ns. *asset-liability mismatch*). Velanmaksukykyyn näkökulmasta myös varallisuuden likvidisyys on keskeistä. Jos omaisuus on pääasiassa likvideissä instrumenteissa kuten käteisessä rahassa tai talletuksissa, niin tällöin voidaan ajatella, että omaisuus on varsin nopeasti käytettävissä velanmaksuun ja sen käyttö on selvä vaihtoehto velanotolle. Sitä vastoin jos omaisuus on epälikvideissä omaisuus-erissä kuten esimerkiksi listaamattomissa

osakkeissa³, velan kantokyky voi aiheuttaa enemmän ongelmia, sillä tällaiset omaisuuserät eivät ole välttämättä helposti käytettävissä velan lyhentämiseen. Velka on sen liikkeelle laskijalle velvoite, jonka arvo ei ole (nimellisesti) erityisen volatiili eli käytännössä on kysymys velvoitteesta, joka maksetaan nimellisarvoonsa takaisin, ellei suoriteta velkajärjestelyjä tms. erityistoinenpiteitä. Sitä vastoin varat voivat olla hyvinkin volatiileissa instrumenteissa kuten listatuissa osakkeissa, jotka hyvässä markkinatilanteessa näyttävät korkeita varallisuusarvoja, mutta voivat heikossa markkinatilanteessa olla huomattavasti vähempiarvoisia. Tällaisella hintojen vaihtelulla on luonnollisesti vaikutus markkinaperusteisesti arvostetun nettovelan suuruuteen.

4. Miten velka on hinnoiteltu?

Käytännössä tilastointi- ja tilinpitojärjestelmissä on kaksi vaihtoehtoa: hinnoitella velka joko nimellis- tai markkinahintoihin. Maastrichtin sopimuksen mukaiset velkalaskelmat perustuvat kansantalouden tilinpitoon. Kansantalouden tilinpidon perusperiaate on arvottaa kaikki varat ja virrat markkinahintoihin. Maastricht-velka kuitenkin lasketaan erillisistä tauluista, jotka ovat kansantalouden tilinpidon ydinjärjestelmän ulkopuolella ja jotka on hinnoiteltu nimellishintoihin. Tämä heijastaa velallisen näkökulmaa; velkapaperien omistajan näkökulmasta velan arvo voi poiketa siitä kor-

kojen ja riskipreemioiden vaihdellessa markkinoilla.

5. Mitä julkisyhteisöjen velka kattaa?

Maastricht-velka on käsitteellisesti varsin suppea eli se kattaa julkisen sektorin velkaeristä periaatteessa käteisen rahan, talletukset, joukkovelkakirjat ja lainat. Koska kysymys on vain vastuista, käteisen rahan ja talletusten osuus on varsin pieni. Käteisen rahan tapauksessa edellytys olisi, että julkisyhteisöt laskisivat käteistä rahaa liikenteeseen. Euroalueella keskuspankit kuuluvat rahoituslaitoksiin ja kansallisten kolikoiden liikkeellelasku kirjataan keskuspankille, joten näihin eriin voi kuulua vain jossain rajatuissa määrin talletukset, joita julkisyhteisöt jossain tapauksissa ottavat vastaan. Esimerkkeinä tällaisista voidaan mainita kunnalliset henkilöstökassat.

Keskeinen kysymys on: mitä velkakäsitteestä puuttuu? Velan mittaaminen perustuu kansantalouden tilinpidon kehittoon, jossa ei huomioida riskejä tai takauksia, vaan pelkästään olemassa olevat velvoitteet. Bruttovelan osalta seuraavia instrumentteja ei ole huomioitu: osakkeet ja osuudet, vakuutustekniset vastuovelat sekä muut saamiset ja velat, jotka ovat mm. mahdollisia ennakkomaksuja. Bruttovelan osalta näillä instrumenteilla on varsin pieni vaikutus, mutta sitä vastoin nettovelkaan näillä instrumenteilla on huomattavasti suurempi vaikutus, sillä julkisyhteisöjen omistamien osakkeiden ja osuuksien pois lukeminen nettovelkalaskelmista käytännössä jättää kaikki valtion ja kuntien omistamat yritykset käsitteen ulkopuolelle.

³ Tässä yhteydessä on hyvä huomata, että tämä nettovelka kattaa rahoitusvarallisuuden eli sen ulkopuolelle lukeutuvat mm. kiinteistöt, joita ei ole yhtiötetty.

Keskeinen tekijä, jota ei lasketa kansantalouden tilinpidossa (potentiaalisiksi) velaksi, ovat tulevaisuuden eläkkeitä koskevat vastuut. Keskeinen kriteeri on, että kansantalouden tilinpito ei katso näitä velvoittaviksi, sillä ne ovat – ainakin teoriassa – muutettavissa eduskunnan päätöksellä. On kuitenkin syytä huomata, että tämä on kaikkein suurin yksittäinen vastuu.

Toinen asia, joka liittyy riskiin ja julkisyhteisöjen velkaan, on, että velkakäsite ei ota millään tavalla huomioon potentiaalisia vastuita tai niihin liittyviä riskejä. Tämä koskee käytännössä kaikkia valtion tai julkisyhteisöjen antamia takauksia – joita on esimerkiksi Finnveran⁴ kautta tehty lukuisten yritysten rahoituksen helpottamiseksi.

3.2 Julkisyhteisöjen velan kehitys kuudessa euroalueen maassa 2000–2020

Seuraavassa analysoimme edellä esitettyjen käsitteellisten erotteluiden valossa julkista velkaa neljällä eri käsitteellä. Analyysi kattaa Suomen lisäksi viisi euroalueen valtiota eli Saksan, Ranskan, Espanjan, Italian ja Alankomaat (kuvio 5). Näiden maiden valintaan on kaksi syytä: Ensinnäkin maat, jotka tässä on esitetty Suomen lisäksi, ovat talouden koolla mitattuna euroalueen suurimmat valtiot. Lisäksi taloudenhoidon näkökulmasta nämä kattavat varsin hyvin euroalueen talouden heterogeenisuuden: sekä Hollanti että Saksa ovat ”tiukan talousku-

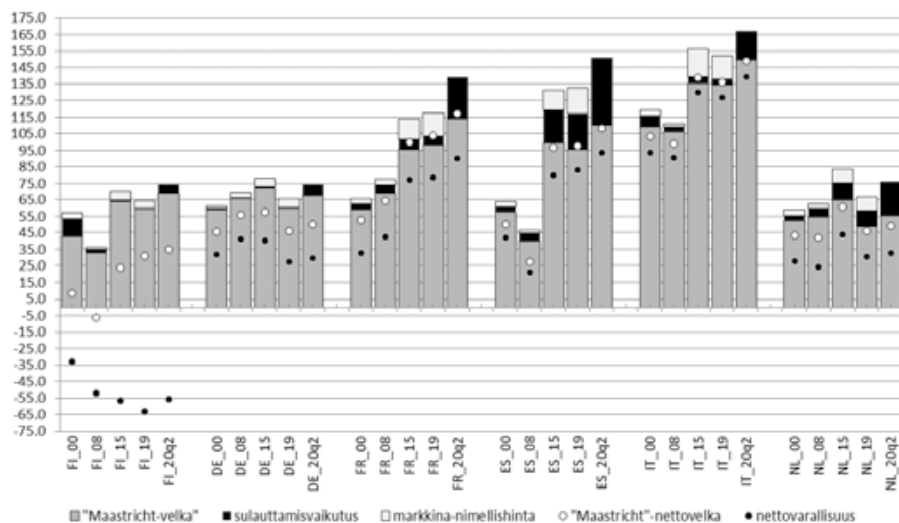
rin” maita ja sitä vastoin sekä Espanja että Italia ovat – ainakin retorisella tasolla – ”etelän tuhlaajapoikia”.

Kuvioissa esitetään tiedot vuosilta 2000, 2008, 2015 ja 2019 sekä vuoden 2020 toiselta neljännekseltä. Euron historia alkoi vuonna 1999, aluksi tilivaluuttana, joten vuosi 2000 kuvaa julkista velkaa euroalueen alkutaipaleella. Vuosi 2008 on eräänlainen käännekohta siinä mielessä, että silloin alkoi globaali finanssikriisi. Vuonna 2015 finanssikriisi oli pitkälti päättynyt ja 2019 on viimeinen saatavilla oleva vuosi. Neljä käsitettä, joilla velkaa on analysoitu, ovat seuraavat:

1. Maastricht-velka
2. ”Maastrichtin sulauttamaton bruttovelka”, jossa Maastricht-velkaa on korjattu ottaen mukaan myös sektorin sisäiset velvoitteet, ja lisäksi tämä kattaa markkina- ja nimellishintojen eron. Jälkimmäinen näkyy kuviossa velan tasossa niissä maissa, joissa luottamus velan takaisinmaksukykyyn on heikempi. Kuviossa 5 on kuitenkin eroteltu sekä sulauttamisvaikutus että nimellishintojen eron vaikutus.
3. ”Maastricht-nettovelka”, joka huomioi Maastricht-velan sekä vastaavien instrumenttien rahoitusvarat. Tämä on hinnoiteltu markkinahintoihin.
4. ”Nettorahoitusvarallisuus”, kattaa kaikki tase-erät eli käytännössä edellisen käsitteen lisäksi osakkeet ja osuudet, vakuutustekniset vastuuvelat sekä muut saamiset ja velat. Tämä on hinnoiteltu markkinahintoihin.

⁴ Finnvera on luokiteltu rahoituslaitoksiin ja sen myöntämät takaukset ovat sen omassa taseessa. Tilastollisessa tai kirjanpidollisessa mielessä riski tulee siitä, että Finnveran osakkeet ovat valtion taseessa. Mahdollisessa takauksen realisoinnissa Finnvera on vastuullinen maksukyvyttömän lainasta, ja tämä taas beijastuu Finnveran markkina-arvoon ja näin ollen myös valtion taseeseen.

Kuvio 5. Julkisyhteisöjen velkaantuminen Suomessa, Saksassa, Ranskassa, Espanjassa, Italiassa ja Hollannissa vuosina 2000, 2008, 2015, 2019 ja 2020q2 neljällä eri velkakäsitteellä: sulautettu Maastricht-velka, ”sulauttamaton Maastricht-velka (kaikki pylväskuvion osat)”, ”Maastricht-netto-velka” ja nettorahoitusvarallisuus. On syytä huomata, että 20q2 luvuissa sekä sulauttamis- että markkina-nimellishintavaikutusta ei ole pystytty erittelemään (musta osa palkista). Lähde: Eurostat ja tekijöiden laskelmat.

Kuten kuviosta 5 on havaittavissa, käytännössä kaikissa maissa Maastricht-velka (harmaa palkki) lisääntyi finanssikriisin aikana ja sittemmin se on hieman laskenut vuoden 2015 jälkeen, lukuun ottamatta Ranskaa, jossa velka jatkoi kasvamistaan. Vuoden 2020 toisella vuosineljänneksellä velkaosuuks on koronakriisin takia kääntynyt kasvuun. Kun tarkastellaan ”Maastrichtin sulauttamatonta bruttovelkaa” (koko palkki), niin kuva velkaantumisesta hieman muuttuu. Erityisen mielenkiintoista on huomata, että sektorin sisäiset omistukset (sulauttamisvaikutus) vähensivät Maastricht-velkaa 2000-luvun alussa, mutta tämä vaikutus on vähentynyt selvästi siitä lähtien, kun muissa vertailumaissa – erityisesti

Espanjassa ja Hollannissa – tämä vaikutus on kasvanut viime vuosina. Suomessa vuonna 2000 suuri osa velasta – yli 11 prosenttiyksikköä (musta osa palkista) – oli sektorin sisäistä velkaa eli ts. työeläkerahastojen hallussa pitämää julkista velkaa. Viimeisen kymmenen vuoden aikana työeläkerahastot eivät ole enää samassa määrin pitäneet hallussa suomalaisten julkisyhteisöjen velkaa.

Sektorin sisäinen velkaantuminen liittyy laajempaan kysymykseen siitä, kuka pitää velkaa hallussaan. Mikäli sektorin sisäistä velkaantumista, eli esimerkiksi työeläkerahastojen hallussaan pitämää velkaa, ei tarvitse huomioida julkisen talouden kestävyyttä tarkastel-

taessa, minkä takia näin pitäisi toimia muiden julkisten organisaatioiden osalta? Keskuspankin osto-ohjelman kautta vuonna 2018 (ja tämän jälkeen) keskuspankit ovat kaikissa näissä maissa pitäneet hallussaan noin 15–20 prosenttia julkisyhteisöjen veloista. Käytännössä nämä velat ovat kunkin maan kansallisten keskuspankkien taseissa. Ainoa erotus sektorin sisäiseen lainoitukseen on, että keskuspankki on luokiteltu rahoituslaitoksiin eikä julkisyhteisöihin. On hyvä huomata, että tämä on nykyään yleinen käytäntö, mutta aiemmin keskuspankki on nähty osaksi julkisyhteisöjä.

Kun siirrytään tarkastelemaan markkinahintaista ”Maastricht-nettovelkaa”, niin julkisyhteisöjen velkaantuminen muuttuu merkittävästi. Suhteessa Maastricht-velkaan, velka on pääsääntöisesti pienempi. Poikkeuksena on finanssikriisin jälkeinen Ranskan, Espanjan ja Italian velkaantuminen, joissa tämä markkinahintainen Maastrichtin nettovelka on korkeampi kuin varsinainen Maastrichtin velka. Tämän taustalla on markkina- ja nimellishintojen ero eli markkinat hinnoittelevat näiden maiden velat selvästi kalliimmiksi mitä niiden nimellisarvo on. Sulauttamisella ei ole tässä tapauksessa merkitystä, sillä nettovelkakäsitteissä sektorin sisäiset velat sulautuvat automaattisesti.

Kun rahoitusvarat otetaan huomioon, Suomen nettovelkaantuminen laskee huomattavan paljon eli ajankohdasta riippuen noin 40 prosenttia. Jos tarkastellaan ”nettorahoitusvarallisuutta”, niin velka laskee tarkasteltavissa maissa pääsääntöisesti 10–20 prosenttia. Tästä poikkeaa jälleen Suomi, jossa velkaantuminen on noin 80 prosenttia pienempi ja velka muuttuu peräti ”negatiiviseksi” – noin -50 prosenttia BKT:stä. Suomen nettorahoitusvarallisuus on myös herkkä markkinahintojen muutoksel-

le, joka on erityisesti nähtävissä vuoden 2020 toisen vuosineljänneksen luvuissa, jolloin voimakkaan pörssin ja hintojen muutoksen takia Suomen varallisuudesta hävisi lyhyeksi ajaksi miltei 10 prosenttia. Erityisesti Ranskassa ja Saksassa julkisyhteisöt omistavat suoraan lukuisia yrityksiä ja tämä heijastuu selvästi bruttovelkaa alempina nettovelkoina/nettovarallisuuksina. Suomen osalta taustalla on taas kaksi tekijää: kohtuullisen suuri julkisyhteisöjen omistus yrityksistä ja eläkerahastojen suuret taseet. On keskeistä huomata, että Suomi on harvoja maita, joka on edes jossain määrin rahastoinut tulevia lakisääteiseen sosiaalijärjestelmään kuuluvia työeläkkeitä.

Nettovarallisuudessa on otettu huomioon myös eläkerahastojen säästöt. Tämä ei kuitenkaan ota huomioon kertyneitä eläkevastuita, jotka ovat tulkittavissa velaksi. Velkaantumista koskevassa keskustelussakin tunnetusti usein viitataan eläkevastuihin ja niiden aiheuttamaan rasitukseen. Eläkevastuita ei kuvion 5 tarkasteluissa ole otettu huomioon. Eläkevastuiden merkityksestä julkisen sektorin rahoitusaseman kannalta voidaan kuitenkin todeta seuraavaa: Eurostatin koordinoimana kansalliset tilastoviranomaiset, kuten Tilastokeskus, ovat laskeneet kertyneitä eläkevastuita vuodelle 2015. Menetelmällisesti yhtenäisten laskelmien mukaan kertyneet eläkevastuut ovat Suomessa noin 300 % BKT:stä (tarkottaen noin -245 % julkista nettovarallisuutta), Saksassa noin 230 % BKT:stä (noin -270 % nettovarallisuus), Ranskassa noin 320 % BKT:stä (noin -390 % nettovarallisuus), Alankomaissa noin 170 % (noin -210 % nettovarallisuus), Italiassa 340 % BKT:stä (noin -470 % nettovarallisuus) ja Espanjassa 260 % BKT:stä (-340 % nettovarallisuus). Nämä kertyneet eläkevastuut kuvaavat rahamäärää, joka riittäisi kattamaan kart-

tuneiden eläkkeiden määrän diskontattuna nykyarvoon.

Tällaiset eläkevastuulaskelmat ovat suuntaa-antavia ja riippuvaisia laskelman oletuksista kuten diskonttokoroista ja elinikäodotuksista. Lisäksi eroihin eri maiden välillä vaikuttavat erot eläkejärjestelmissä ja maiden väestörakenteessa. Keskeisesti tähän vaikuttavat sellaiset tekijät kuin eläkeikä ja eläkkeiden taso. Tässä yhteydessä on syytä huomata, että nämä kattavat nimenomaan normaalit työeläkkeet eli monissa tapauksissa kotitaloudet ovat ottaneet omia vapaaehtoisia eläkkeitä, joita ne säästävät itse. Näitä ei tässä laskelmassa ole huomioitu. Lisäksi eläkkeiden rahastointi ei sinänsä näy itse eläkevastuissa vaan vasta nettovarallisuudessa.

3.3 Julkisyhteisöjen velka ja itseorganisoituvat kartat

Tämän jakson tarkoitus on syventää edellisen luvun tarkastelua tutkimalla, miten Suomi sijoittuu varallisuuden ja velkaantumisen suhteen vertaillaessa kaikkiin EU:n jäsenvaltioihin ja Norjaan. Apuvälineenä luokittelussa käytämme itseorganisoituvia karttoja (*self-organising map*), jotka ovat ohjaamattomaan oppimiseen perustuva neuroverkkomalli. Ajatuksena on tuoda tähän analyysiin tapa luokitella maita eri ajankohtina niiden julkisten velkojen ja varallisuuden mukaan mahdollisimman objektiivisesti, ilman että tuloksiin vaikuttaisivat millään lailla tutkijoiden mahdolliset ennakkokäsitykset maiden kuulumisesta tiettyihin ryhmiin. Itseorganisoituvassa kartassa tilastolliset yhteydet moniulotteisen datajoukon alkioden välillä muunnetaan yksinkertaisiksi geometrisiksi suhteiksi, jotka voidaan näyttää esimerkiksi kaksikulotteisena karttana. Moniulotteinen tieto siis pakataan tavalla, jossa tärkeimmät

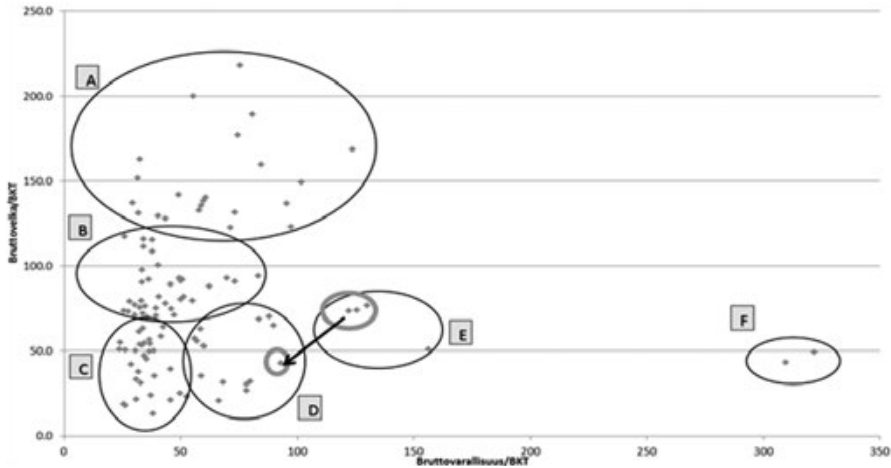
topologiset ja metriset suhteet alkioden välillä säilyvät, ja lopputuloksena syntyvä kartta voi tarjota jonkinlaisen abstraktion tietosisältöön (Kohonen 1982, 59–69).

Syötevektoreina on käytetty bruttovelkaa ja bruttovarallisuutta, jolloin asetelma sinänsä on itsessäänkin kaksikulotteinen. Syy tähän on, että tällöin tuloksia on helpompi tulkita. Ongelma itseorganisoituvissa kartoissa on, että ne ovat eräänlaisia ”mustia laatikoita”, jotka luokittelevat havaintoja vain niiden tilastollisten ominaisuuksien mukaan. Kaksikulotteisessa aineistossa on kuitenkin helpompi havainnoida näitä luokitteluperusteita, sillä silloin tulokset ovat helposti visualisoitavissa. Useampiulotteisessa aineistossa tuloksien havainnointi on taas vaikeampaa.

Syötevektorit eli bruttolaina- ja bruttovelkavektori on suhteutettu BKT:hen. Tämän jälkeen nämä suhdeluvut on indeksoitu. Molemmat syötevektorit kattavat arvot kaikille EU-maille ja Norjalle vuosina 1999, 2008, 2015 ja 2018. Kaikilla mailla ei ole solmua vuodelle 1999, sillä näille maille ei ole tarpeeksi pitkiä aikasarjoja saatavissa. Tämä koskee erityisesti jäsenmaita, jotka ovat liittyneet EU:hun vuoden 1999 jälkeen. Tämän jälkeen itseorganisoituvien karttojen algoritmi on ajettu luokittelemaan solmut (bruttovarallisuus = x , bruttovelka = y) 3×2 klusteriin. Tämä luokittelee samaan klusteriin solmut, jotka ovat tilastollisesti lähinnä toisiaan eli toisin sanoen maat/vuodet, joiden bruttovelat ja -varat muistuttavat toisiaan.

Kuviossa 6 on esitetty miten eri maat ja vuodet on luokiteltu eri klustereihin. Maat on luokiteltu klustereihin A, B, C, D, E ja F. Alla olevien solmujen ensimmäinen osa on kyseisen maan maakoodi ja toinen osa vuosiluvun kaksi viimeistä numeroa. Kuvion kuutta klusteria voi kuvata seuraavalla tavalla:

Kuvio 6. Bruttolainat ja bruttovarallisuus EU:n jäsenvaltioissa ja Norjassa vuosina 1999, 2008, 2015 ja 2018. Varallisuus/BKT on esitetty horisontaalisesti ja velat vertikaalisesti. Ympyrät ovat eri klustereita ja paksummalla, harmaalla viivalla on ympyröity Suomen solmut (eri ryhmässä oleva vuosi 2008). Lähde: Eurostat ja tekijöiden laskelmat.

A: Korkean bruttovelan ja matalan bruttovarallisuuden solmut. Tämä ja B näyttävät olevat klusterit, johon pääasiassa ”vanhat” EU-maat ja valtaosa euromaista on keskittynyt. Tässä klusterissa on tyypillisesti maita, jotka ovat pahiten kärsineet finanssikriisissä. Tämän klusterin solmut ovat: BE_99, IT_99, GR_08, BE_15, GR_15, ES_15, FR_15, HR_15, IT_15, CY_15, AT_15, PT_15, SI_15, BE_18, GR_18, ES_18, FR_18, HR_18, IT_18, CY_18, AT_18 ja PT_18.

B: Keskisuuren bruttovelan ja matalan bruttovarallisuuden solmut. Tähän ryhmään näyttää kuuluvan suuri osa eurooppalaisista maista, mm. Saksa kaikkina muina vuosina paitsi vuonna 1999 ja Alankomaat kaikkina havaintovuosina. Tähän klusteriin kuuluvat

seuraavat solmut: DK_99, GR_99, ES_99, FR_99, CY_99, HU_99, NL_99, AT_99, PT_99, SE_99, BE_08, DE_08, FR_08, HR_08, IT_08, CY_08, HU_08, MT_08, NL_08, AT_08, PT_08, DE_15, IE_15, LT_15, HU_15, MT_15, NL_15, PL_15, SK_15, UK_15, DE_18, IE_18, HU_18, NL_18, PL_18, SI_18, SK_18 ja UK_18.

C: Matalan bruttovelan ja matalan bruttovarallisuuden solmut. Tähän kuuluvat tyypillisesti ns. uudet Itä-Euroopan ja Baltian jäsenmaat. Lisäksi Saksa kuului näihin maihin aivan rahaunionin alussa, jolloin se vielä täytti Maastrichtin sopimuksen velkakriteerit. Näille maille on tyypillistä, että niiden julkisyhteisöjen velka on varsin pieni. Tyypillisesti myös näiden maiden julkisyhteisöjen omaisuus on ollut kohtuullisen

pieni, eli näillä mailla ei ole merkittävää valtiollista omistusta tai näiden maiden eläkejärjestelmät eivät ole rahastoivia. Tähän klusteriin kuuluvat seuraavat solmut: CZ_99, DE_99, IE_99, LV_99, PL_99, UK_99, BG_08, CZ_08, EE_08, IE_08, ES_08, LV_08, LT_08, PL_08, RO_08, SI_08, SK_08, UK_08, BG_15, CZ_15, EE_15, LV_15, RO_15, BG_18, CZ_18, EE_18, LV_18, LT_18, MT_18 ja RO_18.

D: *Matalan bruttovelan ja keski-suuren bruttovarallisuuden solmut.* Tähän kuuluu joitakin Itä-Euroopan maita ja varakkaampia EU-maita, ts. Ruotsi, Tanska ja Luxemburg. Suomi kuului myös tähän ryhmään vuonna 2008, jolloin sen bruttovarallisuus oli alhaisimmillaan. Koska tässä mitataan finanssi-varallisuutta, niin bruttovarallisuuden muutoksiin vaikuttavat merkittävästi omaisuuden arvotukset. Tähän klusteriin kuuluvat seuraavat solmut: BG_99, LT_99, LU_99, RO_99, SK_99, DK_08, LU_08, FI_08, SE_08, DK_15, LU_15, SE_15, DK_18, LU_18 ja SE_18.

E: *Matalan bruttovelan ja korkean bruttovarallisuuden solmut.* Tämä on käytännössä toinen kahdesta poikkeavasta havaintoryhmästä (outlier). Tähän ryhmään kuuluu käytännössä Suomi, paitsi vuonna 2008, jonka lopussa rahoitusvarallisuuden arvo laski niin voimakkaasti, että Suomi päätyi klusteriin D. Samana vuonna Norja on päätyntä tähän ryhmään. Tähän klusteriin kuuluvat seuraavat solmut: FI_99, NO_08, FI_15 ja FI_18.

F: *Matalan bruttovelan ja erittäin korkean bruttovarallisuuden solmut.* Tähän kuuluu vain Norja vuosina 2015 ja 2018. Nämä ovat myös vuosia, jolloin rahoitusvarallisuuden arvot olivat kohtuullisen korkeat. Tähän klusteriin kuuluvat seuraavat solmut: NO_15 ja NO_18.

Kootusti voimme siis todeta, että tässä luvussa esitetyt tulokset, joiden mukaan Suomi kuuluu matalan bruttovelan ja korkean bruttovarallisuuden maihin, tukevat luvun 3.2. vertailua, jonka perusteella Suomi sijoittui bruttovelkaa tarkasteltaessa ”tiukan talouskurin” euromaiden Saksan ja Hollannin rinnalle.

4. Johtopäätöksiä ja pohdintaa

Tässä artikkelissa olemme analysoineet toisaalta julkiseen velkaan liittyvää talouden mielikuvastoa suomalaisissa teksteissä ja toisaalta julkisen velan kehitystä 2000-luvulla ja siihen liittyviä eri käsitteitä. Tarkastelustamme käy selvästi ilmi, että taloustieteellisillä julkisen velan määritelmillä, laskelmilla ja tilastollisilla erotteluilla on hyvin vähän tekemistä kansalaisten, median tai poliitikkojen arkielämänsä kanssa.

Tekstiaineistojamme väritti pessimistinen sävy ja niissä korostui Suomen julkisen velan suuruus ja nopea kasvu. Sen sijaan julkista velkaa erilaisilla käsitteillä ja eri maissa vertailtaessa välittyi varsin myönteinen kuva Suomen julkisen talouden velkaantumisesta 2000-luvulla. Velka on kasvanut, mutta varsin maltillisesti verrattuna useimpiin muihin maihin, ja mikäli varallisuus otetaan huomioon, Suomen julkinen talous on poikkeuksellisen vauras. Tekstiaineistoissa Suomi rinnastettiin usein

Etelä-Euroopan ”ongelmamaihin”, vaikka tilastoaaineistot osoittavat Suomen bruttovelkaantumisen vastanneen euroalueen ”hyvien maiden” eli Saksan ja Hollannin tilannetta. Nettovelkaantumista tarkasteltaessa tilanne oli poikkeuksellisen hyvä suhteessa muihin EU:n jäsenvaltioihin. Suomalaisten käsitysten ja puhetapojen pessimistisyys on havaittu myös eurooppalaisessa asenteita mittaavassa kyselytutkimuksessa, eurobarometrissä (Standard Eurobarometer, 2019). Kysyttäessä kotimaan keskeisimpiä haasteita, suomalaiset yhdessä italialaisten kanssa olivat varsin huolestuneita julkisesta velasta. Sitä vastoin espanjalaiset kokivat julkisen velan huomattavasti harvemmin ongelmaksi puhumattakaan hollantilaisista ja saksalaisista, jotka tuskin milloinkaan mainitsivat julkista velkaa merkittävänä ongelmana.

Arjen puhetapojen vertaaminen tilastojen yksityiskohtaiseen käsitteistöön auttaa tuomaan selkeästi esiin yleisten mielikuvastojen yksinkertaistavan luonteen. Ihmiset hakevat helposti ymmärrettäviä selitysmalleja. Ehkä se selittää osin myös sitä, miksi vaikuttaa siltä, että politiikassa puhutaan valtionvelasta laadullisesti loppujen lopuksi aika samalla tavalla kuin mediassa ja jopa kansalaiskeskustelussa, vaikka puheiden taustalla käytössä olisikin hienosyisempiä analyyseja: ymmärrettävyys ja retoriikan toimivuus asetetaan etusijalle.

Etenkin lukuihin ja niiden suuruuden arviointiin nojautuvaa puhetapaa hyödyntävät niin media, poliitikot kuin kansalaisetkin. Keskustelussa keskitytään velan kasvuun (esim. velkakello) ja euromäärään, esimerkiksi kuvitteellisiin ”rajapyykkeihin” kuten 100 miljardia euroa, kun taas lukujen suhteuttaminen esimerkiksi BKT:hen, varallisuuteen tai muihin maihin jää usein pois. Näin jäädään kirjoittajien tarjoamien tulkintojen ja mielikuvien va-

raan. Lukuja ja numeroita viljelevää kvantifioivaa retoriikkaa tunnetusti käytetään luomaan kuvaa faktuaalisuudesta, ja talousasioissa sen käyttö on toki erityisen luontevaa (Potter, Werherell ja Chitty 1991, Potter 1996). Ei-numeerinen kvantifiointi kulkee usein käsi kädessä lukujen kanssa, niitä tulkiten (Potter ym. 1991): se kertoo, onko mainittu luku ”iso”, ”pieni”, vai kenties ”valtava” tai ”jättimäinen” kuten Suomi24-aineistossa.

Vaikka lukuja suosiva diskurssi vaikuttaa tarkalta ja tosiasioihin perustuvalta, se herättää myös mielikuvia ja tunteita. Arkiymmärryksemme ylittävät luvut (sadat miljoonat, miljardit jne.) yhdistettynä hallitsemattomaksi kuvattuun kasvuun ovat pelottavia. Venäläinen (2017) onkin tunnistanut suomalaisesta valtionvelkaan liittyvästä kommentoinnista kolme erilaista ”velkapelon rationaliteettia”, joilla velan vähentäminen saadaan näyttämään välttämättömältä. Näiden mukaan taloudesta puhutaan keskittyen juuri lukuihin ja tilastoihin (Suomi velkaantuu ”miljoona euroa tunnissa”); lisäksi korostetaan taloutta politiikan ehdottomana reunaehtona (”rahat loppuvat”) ja esitetään taloudenpito moraalisenä kysymyksenä (”hyvinvointi ansaitaan ahkeruudella”) (ma.). Myös Isossa-Britanniassa julkisen velan suhteen korostetaan moraalisia velvoitteita (Stanley 2014). Samanlaista ajattelua Suomessa kuvaa varmasti myös se, että Suomessa on ylpeydenaihe, että se ainoana maana jatkoi Yhdysvalloille ensimmäisen maailmansodan aikana ottamaansa velan maksamista suuren laman aikana (Hjerpe 1997).

Poliitikkojen ja uutismedian diskurssi on pitkälti vaihtoehdotonta, ja siinä korostetaan huolestuttavia kehityslinjoja kuten ylivelkaantumisen ja kestävyysvaje. Esimerkiksi velkakellon tikityksestä uutisoitiin melko kriittittä-

mään sävyyn. Tämä muistuttaa “uusliberaalia diskurssia” ja säästöpolitiikkaa (*austerity policy*), jossa velkaantumisella on peloteltu ja jossa sen syinä on esitetty muun muassa julkisen talouden paisuminen, liian antelias sosiaaliturva ja byrokraattinen koneisto (Venäläinen 2017, Stanley 2014, 2016). Stanley (2014) mukaan säästöpolitiikan perustelut uppoavat kansaan, jos ne vastaavat laajasti jaettuun (*common sense*) käsityksiä yksityistalouden logiikasta (“älä elä yli varojesi, varaudu pahaan päivään” jne.) – eli tällainen poliittinen retoriikka hyödyntää tunnettuja, arkijärjellä ymmärrettäviä talouden mielikuvastoja uskottavuuden saamiseksi.

Tätä vaihtoehtottomuuden taustaa vasten oli yllättävää, että mitä tulee velan syihin, ”uusliberaalit” selitykset eivät nousseet erityisen paljon esiin Suomi24:n keskusteluissa. Suomi24-aineistossa syitä velkaantumiseen ei usein etsitty esimerkiksi liian hyvästä sosiaaliturvan tasosta, vaan pikemminkin erilaisista salaliitoista, joiden takana on joko finanssieliitti tai maahanmuuttajien ”hyysääjät”. Epäilemättä tällä on yhteytensä populismin nousuun: tyytymättömyyttä on ilmassa. Julkisen velan mielikuvasto oli kyllä yhtenäinen siinä, että kaikissa tekstiaineistoissa vallitsi laaja yksimielisyys, että velka todella lisääntyy, lisääntyy nopeasti ja kaiken kaikkiaan on aivan liian suuri; omaperäinen pohdinta liittyi siis enemmän syyllisten etsintään. Keskustelupalstoilla syyllinen on yleensä kirjoittajan poliittinen vastustaja, usein kyseisen puolueen pääministeri. Relevanttia ehkä yllättävämpää vasemmistolaisien argumenttien kontekstualisoimiseksi on se, että käytännössä koko analysoidun ajan Suomessa oli oikeistovetoisia hallituksia, joten esimerkiksi laiskaa työväkeä tai ay-liikettä mieluummin velkaantumisen syylliseksi kriittiselle nettikirjoittelijalle tarjoutuivat oikeistolaiset

“salaliitot”. Pääministerin roolin korostaminen on ehkä omaksuttu medialta, sillä uutismediaa ja sosiaalista mediaa näyttää yhdistävän pääministerien esittäminen syyllisinä ylivelkaantumiseen ja ylipäättänsä talouden kehitykseen.

Tilastollinen klusterianalyysi osoitti, että monien nettikeskustelijoiden käsitys Suomen kansantalouden kuulumisesta samaan ryhmään Etelä-Euroopan kriisimaiden kanssa on väärä. Suomi kuului ennen koronavirusta mallittisiin velkaantujiin ja puheet esimerkiksi ”Kreikan tiestä” ovat vähintäänkin harhaanjohtavia. Todellisuudessa Suomen julkisyhteisöjen bruttomääräinen velkaantuneisuus oli jo vuonna 2000 hyvin lähellä vuoden 2019 tasoa – silloin vain suuri osa velasta oli julkisyhteisöjen omassa hallussa. Huomioitaessa julkisen talouden varallisuus – sosiaaliturvarahastot mukaan lukien – Suomi kuului Norjan kanssa Euroopan vahvimpiin kansantalouksiin. Eläkevästuut huomioituna kuva on hieman toisenlainen: Kestävyysvaje on todellinen. Toisaalta, jos Suomen eläkkeiden taso laskettaisiin Saksan tasolle, suuri osa kestävyysvajeesta häviäisi. Koronaviruskriisin vaikutukset johtanevat siihen, että Suomi poikkeaa jatkossa vielä selvemmin Etelä-Euroopan maista. Tähän asti suhteellisen hyvin koronakriisistä selvinneen Saksan kehitykseen verrattuna Suomen talouden romahdus on ollut tähän asti pienempi (vuodelle 2020 Suomen Pankin uusin ennuste Suomen talouskasvulle on -4,7 % ja Bundesbankin ennuste Saksalle -7,1 %), ja suhteellisen velanoton tarve Suomessa on ehkä hieman Saksaa suurempi, mikä johtaa todennäköisesti siihen, että Suomen suhteellinen bruttovelkaantuneisuus pysyy lähitulevaisuudessaakin Saksan tasolla. Pidemmällä aikavälillä velan kehitystä Suomessa ja muualla on kuitenkin mahdotonta luotettavasti arvioida ja lyhyellä-

kin aikavälillä tämä kuva voi muuttua paljon, mm. Euroopassa lokakuun lopulla alkaneen laajamittaisen yhteiskunnan toimintojen sulkeamisen johdosta.

Tämä artikkeli on esitellyt talouden mielikuvaston käsitteen, joka on sukua perinteiselle kuluttajien ja sijoittajien luottamuksen käsitteelle (mitä taloudesta ajatellaan vaikuttaa siihen millaiseksi se muotoutuu), toisaalta ajatukselle taloustieteen omasta performatiivisuudesta (Callon 2010, MacKenzie, Muniesa ja Siu 2007), jossa nähdään myös teoriat itseään toteuttavina ennusteina, sekä toisaalta Shillerin (2017, 2019) narratiiviselle taloustieteelle, jossa talouteen liittyvien muotivirtausten nähdään vaikuttavan suhdanteisiin (ks. myös Akerlof ja Shiller 2010). Talouden mielikuvasto on kuitenkin näitä laajempi käsite; sen avulla voimme asettaa talouden yhteiskunnallis-kulttuuriseen kontekstiin, jossa todellisuus muotoutuu pitkäjänteisesti ja merkittävässä määrin diskursiivisesti ja retorisesti kollektiivisessa mielikuviutuksessa, ei vain taloustieteilijöiden vaan meidän kaikkien toimesta. Näin ollen tällä lähestymistavalla voimme laajentaa Shillerin (2017, 2019) avausta narratiivisesta taloustieteestä argumentoimalla, että talouden narratiivit Shillerin merkityksessä kumpuavat syvemmistä ja hitaammin liikkuvista mielikuvastoista.

Shillerin mukaan narratiiveja voidaan yleensä kuvata ensin jyrkästi nousevana ja sitten laskevana käyränä. Talouden mielikuvastot ovat perustavanlaatuisia käsityksiä talouden keskeisistä ilmiöistä ja liikkunevat yleensä hitaammin. Talouden mielikuvastojen tutkimus ei suoraan liitykään talouden suhdannevaihteluiden ymmärtämiseen saati ennustamiseen, vaan tavoitteena on laajempi ymmärrys siitä miten talous ylipäättään käsitetään ja miten se vaikuttaa ihmisten ja yhteiskuntien toimintaan esi-

merkiksi politiikan kautta. On tärkeää ymmärtää, millaisia laajasti jaettua käsityksiä taloudesta on ja miten tällaiset käsitykset kehittyvät ja muokkaavat käyttäytymistämme. Esimerkiksi yllä mainittu suomalaisten taipumus suhtautua pessimistisesti ja olla huolissaan julkisesta velasta vaikuttaa todennäköisesti äänestyspäätöksiin ja poliittisiin valintoihin, vaikka esittämämme tilastojen valossa voisi argumentoida, että olisi akuutimpiakin huolenaiheita.

Talouden mielikuvastojen syvällisempi ymmärtäminen voi tarjota lähtökohdan keskusteluyhteydelle, jota pidämme erittäin tärkeänä. Artikkelissa esiin tuotu epäsuhta julkisen keskustelun yksinkertaistavien mielikuvastojen ja tilastojen kuvaaman monitulkintaisen todellisuuden välillä kertoo nimittäin siitä, että taloustieteilijät (tai muut tutkimukseen nojaavat keskustelijat) ja tavalliset ihmiset (mukaan lukien median edustajat ja poliitikot) eivät usein puhu samasta asiasta, määrittele käsitteitä samalla tavalla tai jaa samoja taustaoletuksia. Silloin mielekästä keskustelua voi olla vaikea käydä. Toisaalta voimme todeta, että aineistoista ilmenevä kiinnostus julkista velkaa ja yleisesti taloutta kohtaan on myös hyvä asia. Tie-deviestinnän näkökulmasta voimme miettiä, olisiko mahdollista monipuolistaa ja tarkentaa median tarjoamaa kuvaa julkisesta velasta ja siten antaa ihmisille myös asiapitoisempaa ja analyttisempaa ainesta pohdinnoille. Lopuksi haluamme korostaa sekä tilastotuotannon että (sosiaalisen) median merkitystä demokraattisessa yhteiskunnassa. Mahdollisuus osallistua keskusteluun on tärkeä. □

Kirjallisuus

- Akerlof, G. A. ja Shiller, R. J. (2010), *Animal spirits: How human psychology drives the economy, and why it matters for global capitalism*, Princeton university press, Princeton.
- Aller Media Oy (2019), Suomi24 virkkeet -korpus 2001–2017, Korp-versio 1.1 [tekstikorpus], Kielipankki, <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2020021803>.
- Baker, P. ja McEnery, T. (toim.) (2015), *Corpora and discourse studies: integrating discourse and corpora*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- boyd, d. ja Crawford, K. (2012), “Critical questions for big data”, *Information, Communication & Society* 15: 662–679. doi:10.1080/1369118X.2012.678878.
- Brezina, V. (2018), *Statistics in corpus linguistics: A practical guide*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Callon, M. (2010), “Performativity, misfires and politics”, *Journal of Cultural Economy* 3: 163–169. doi:10.1080/17530350.2010.494119.
- Caplan, B. (2007), *The myth of the rational voter: Why democracies choose bad policies*, Princeton University Press, Princeton.
- Converse, P. E. (2006), “The nature of belief systems in mass publics (1964)”, *Critical review* 18: 1–74.
- Eduskunta (2017), *Eduskunnan täysistunnot*, Kielipankin Korp-versio 1.5 [tekstikorpus], Kielipankki, <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2019101621>.
- European Central Bank (ECB, 2019), *Government Finance Guide*, January 2019, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/ecb.governmentfinancestatisticsguide1901.en.pdf> (viitattu 5.11.2020).
- Harju, A. (2018), “Suomi24-keskustelut kohtaanmisten ja törmäysten tilana”, *Media & viestintä* 41: 51–74.
- Hjerpe, R. (1997), “Jos ei voi ottaa, täytyy lainata – Suomen valtion velka sotien välisenä aikana”, *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 1: 11–20.
- Jessop, B. (2004), “Critical semiotic analysis and cultural political economy”, *Critical Discourse Studies* 1: 159–174. doi:10.1080/17405900410001674506.
- Jessop, B. (2005), “Cultural political economy, the knowledge-based economy, and the state”, teoksessa A. Barry ja D. Slater (toim.), *The technological economy*, Routledge, London: 142–164.
- Kilgarriff, A. (2009), “Simple maths for keywords”, Proceedings of the Corpus Linguistics Conference, Liverpool, UK, <https://www.sketchengine.eu/wp-content/uploads/2015/04/2009-Simple-maths-for-keywords.pdf> (viitattu 5.11.2020).
- Kilgarriff, A., Baisa, V., Bušta, J., Jakubíček, M., Kovář, V., Michelfeit, J., Rychlý, P. ja Suchomel, V. (2014), “The Sketch Engine: ten years on”, *Lexicography* 1(1), 7–36. doi:10.1007/s40607-014-0009-9.
- Kilgarriff, A., Busta, J. ja Rychlý, P. (2015), “DIA-CRAN: a framework for diachronic analysis”, Corpus Linguistics (CL2015), Lancaster, UK, https://www.sketchengine.eu/wp-content/uploads/Diacran_CL2015.pdf (viitattu 5.11.2020).
- Klamer, A. (2007), *Speaking of economics: How to get in the conversation*, Routledge, London.
- Kohonen, T. (1982), “Self-organized formation of topologically correct feature maps”, *Biological Cybernetics* 43: 59–69.
- Lagus, K., Pantzar, M., Ruckenstein, M. ja Ylisiurua, M. (2016), “SUOMI24: Muodonantaa aineistolle”, Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisu, Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Lillqvist, E. (2019). “Korpusavusteinen diskurssianalyysi kuluttajatutkimuksen menetelmänä: Pikaviippikeskustelun synty, nousu ja arkipäiväistyminen Suomi24-keskustelufoorumilla”, *Kulutustutkimus.Nyt* 13(1): 5–30.
- MacKenzie, D., Muniesa, F. ja Siu, L. (toim.) (2007), *Do economists make markets? On the performativity of economics*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

- Mautner, G. (2016), "Checks and balances: How corpus linguistics can contribute to CDA", teoksessa R. Wodak ja M. Meyer (toim.), *Methods of critical discourse studies* (3. painos.), SAGE, London: 122–143.
- McCloskey, D. N. (1998), *The Rhetoric of Economics*, University of Wisconsin Press, Madison, Wisconsin.
- Potter, J. (1996), *Representing reality: Discourse, rhetoric and social construction*, Sage, London.
- Potter, J., Wetherell, M. ja Chitty, A. (1991), "Quantification rhetoric—cancer on television", *Discourse & Society* 2: 333–365.
doi:10.1177/0957926591002003005.
- Rubin, P. H. (2003), "Folk economics", *Southern Economic Journal* 70: 157–171.
- Rychlý, P. (2008), "A lexicographer-friendly association score", Proceedings of the 2nd Workshop on Recent Advances in Slavonic Natural Languages Processing, RASLAN, 2: 6–9,
https://www.sketchengine.eu/wp-content/uploads/2015/03/Lexicographer-Friendly_2008.pdf (viitattu 5.11.2020).
- Shiller, R. J. (2017), "Narrative economics", *American Economic Review* 107: 967–1004.
- Shiller, R. J. (2019), *Narrative economics: How stories go viral and drive major economic events*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- Stanley, L. (2014), "'We're reaping what we sowed': Everyday crisis narratives and acquiescence to the age of austerity", *New Political Economy* 19: 895–917. doi:10.1080/13563467.2013.861412.
- Stanley, L. (2016), "Legitimacy gaps, taxpayer conflict, and the politics of austerity in the UK", *The British journal of politics and international relations* 18(2): 389–406.
- Standard Eurobarometer (2019), "Public opinion in the European Union, Survey requested and coordinated by the European Commission", Directorate-General for Communication, 92, November 2019.
- Strauss, C. (2006), "The Imaginary", *Anthropological Theory* 6: 322–344.
doi: 10.1177/1463499606066891.
- Sum, N.-L. ja Jessop, B. (2013), *Towards a cultural political economy: Putting culture in its place in political economy*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK.
- Swedberg, R. (2018), "Folk economics and its role in Trump's presidential campaign: An exploratory study", *Theory and Society* 47: 1–36.
- Taylor, C. (2004), *Modern social imaginaries*, Duke University Press, Durham.
- Tuomala, M. (1997), *Julkistalous*, Gaudeamus, Tampere.
- Valtionvarainministeriö (2018), "Valtiovarainministeriön kestävyyslaskelmien menetelmäkuvaus", Muistio, Valtiovarainministeriön Kansantalousosasto 17.12.2018, <https://vm.fi/o/dms-portlet/document/0/596576> (viitattu 5.11.2020).
- Venäläinen, J. (2017), "'Numerot voivat näyttää satata, mutta juna ei kulje': Populaarin verkkokeskustelun perspektiivi kansalliseen velkakulttuuriin ja kestäväen taloudenpidon ehtoihin", *Elore* 24(2): 1–29. doi:10.30666/elore.79301
- Yleisradio, *Ylen suomenkielinen uutisarkisto* 2011–2018, Korp [tekstikorpus], Kielipankki,
<http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2019121003>.